

Вінницький національний технічний університет
Факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії
Кафедра обчислювальної техніки

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Удосконалений програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена»

Виконав: студент 2 курсу, групи 2КІ-21м
напряму підготовки (спеціальності)
123 — «Комп'ютерна інженерія»

 — Кондратиюк В.О.

Керівник: к.т.н., доц. каф ОТ

 Савицька Л.А.

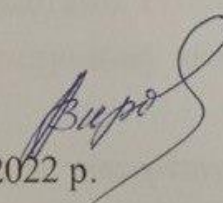
« 19 » 12 2022 р.

Опонент: д.т.н., проф., каф ПЗ

 Романюк О.І.

« 20 » 12 2022 р.

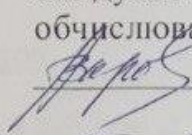
Допущено до захисту
Завідувач кафедри ОТ
д.т.н., проф. Азаров О.Д.

 « 21 » 12 2022 р.

Вінницький національний технічний університет
Факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії
Кафедра обчислювальної техніки
Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Спеціальність 123 — «Комп'ютерна інженерія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
обчислювальної техніки

 проф., д.т.н. О.Д. Азаров

«15» 09 2022 р.

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Кондратюку Володимирі Олексійовичу

1 Тема роботи «Удосконалений програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена», керівник роботи Савицька Людмила Анатоліївна, к.т.н., доцент кафедри ОТ затверджені наказом №205-А вищого навчального закладу від 15.09.2022 р.

2 Строк подання студентом роботи 15.12.2022 р.

3 Вихідні дані до роботи — дані, на основі яких робиться діагноз – не менше 15 параметрів аналізу крові; кількість діагностованих груп хвороб – не менше 12; обсяг навчальної вибірки – не менше 800, обсяг тестової вибірки – не менше 100, середовище програмування – об'єктно-орієнтоване.

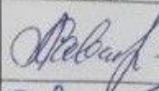
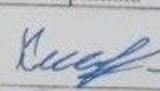
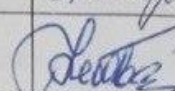
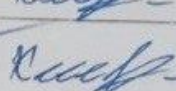
4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) — розглянути та проаналізувати використання інтерактивного тестування як методу перевірки та діагностики знань. Провести порівняння з аналогами. Розробити схеми алгоритму програмного модуля переднього діагностування пацієнтів. Реалізувати систему у вигляді програми.

5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

схема алгоритму роботи програми, структура нейронної мережі, результати роботи програми.

6 Консультанти розділів роботи представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 — Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1,2,3,4	Савицька Людмила Анатоліївна., к.т.н., доцент каф. ОТ		
5	Небава Микола Іванович, к.е.н., професор каф. ЕПВМ		

7 Дата видачі завдання 07.09.2021 р.

8 Календарний план наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 — Календарний план

№	Назва етапів виконання магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Постановка задачі роботи	01.09.21	вик.
2	Огляд та аналіз джерел інформації	02.09-09.09.21	вик.
3	Розробка технічного завдання	10.09-18.09.21	вик.
4	Аналіз предметної області	19.09-01.10.21	вик.
5	Обґрунтування методу розв'язання задачі	02.10-18.10.21	вик.
6	Проектування програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів	19.10-31.10.21	вик.
7	Розробка діаграми класів програмного модуля	01.11-10.11.21	вик.
8	Практична реалізація програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів	11.11-16.11.21	вик.
9	Розрахунок економічної частини роботи	17.11-30.11.21	вик.
10	Оформлення пояснювальної записки та ілюстративного матеріалу	01.12-06.12.21	вик.
11	Аналіз виконання роботи, висновки, додатки	07.12-14.12.21	вик.
12	Перевірка якості виконання магістерської роботи та усунення недоліків	15.12.21	вик.

Студент Кондратюк В.О.

Керівник роботи Савицька Л.А.

АНОТАЦІЯ

УДК 004.42

Кондратюк В. О. Удосконалений програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена. Магістерська кваліфікаційна робота зі спеціальності 123 — комп'ютерна інженерія, освітня програма — комп'ютерна інженерія. Вінниця: ВНТУ, 2022. 116с.

На укр.мові. Бібліогр.: 46 назв; рис.: 20 ; табл. 08.

У магістерській кваліфікаційній роботі на основі проведеного аналізу пропонується підхід до медичного діагностування пацієнтів, що заснований на використанні показників загального аналізу крові та артеріального тиску. Даний підхід реалізується за допомогою кластеризації даних нейронною мережею Кохонена. Програмна реалізація запропонованого підходу виконується з використанням мови програмування С# та підвищує достовірність визначення діагнозу пацієнтів. Розроблений програмний модуль має вищу достовірність попереднього діагностування пацієнтів (92%), ніж аналогічна програма (84%), тобто достовірність попереднього діагностування пацієнтів покращена на 8%.

Проведено тестування програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів.

В магістерській роботі були проведені економічні розрахунки для визначення доцільності та конкурентоспроможності створеної програми.

Ключові слова: попереднє діагностування, загальний аналіз крові.

ABSTRACT

Kondratiuk V. O. Improved software module for preliminary diagnosis of patients based on Kohonen neural network. Master's qualification work on specialty 123 — computer engineering, educational program — computer engineering. Vinnytsia: VNTU, 2022. 116c.

In Ukrainian. Bibliogr.: 46 titles; fig. 20 ; tables 08.

In the master's qualification work, on the basis of the analysis, an approach to medical diagnosis of patients based on the use of indicators of complete blood count and blood pressure is proposed. This approach is implemented using data clustering by Kohonen neural network. The software implementation of the proposed approach is carried out using the C# programming language and increases the reliability of the diagnosis of patients. The developed software module has a higher reliability of preliminary diagnosis of patients (92%) than a similar program (84%), that is, the reliability of preliminary diagnosis of patients is improved by 8%.

Testing of the software module for preliminary diagnosis of patients was carried out.

In the master's work, economic calculations were carried out to determine the feasibility and competitiveness of the created program.

Keywords: preliminary diagnosis, general blood test.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
1 АНАЛІЗ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ	10
1.1 Процес медичного діагностування пацієнтів за аналізом крові.....	10
1.1.1 Недоліки діагностування за загальним аналізом крові.....	19
1.2 Обґрунтування методу розв’язання задачі.....	20
1.3 Вплив артеріального тиску на діагностування хвороби.....	24
1.4 Виявлення COVID-19 за допомогою аналізу крові.....	30
1.5 Обґрунтування вибору аналогу до програмного засобу.....	33
1.6 Постановка задачі.....	35
2 ПРОЕКТУВАННЯ ОСНОВНОГО КОМПОНЕНТА ПРОГРАМИ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ.....	38
2.1 Аналіз процесу кластеризації.....	38
2.2 Обґрунтування вибору методу кластеризації.....	40
2.3 Структура, математична модель та порядок функціонування нейронної мережі Кохонена.....	43
2.4 Алгоритм функціонування програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена.....	49
3 ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОДУЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА.....	56

						<i>08-23.МКР.022.00.000 ТЗ</i>		
<i>Змн.</i>	<i>Арк.</i>	<i>№ докум.</i>	<i>Підпис</i>	<i>Дата</i>				
<i>Розроб.</i>		<i>Кондратюк В.О.</i>			Покращений модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена Пояснювальна записка.	<i>Лім.</i>	<i>Маса</i>	<i>Масштаб</i>
<i>Керівник</i>		<i>Савицька Л.А.</i>						
<i>Реценз.</i>		<i>Романюк О.Н.</i>				<i>Арк.</i> 6	<i>Аркушів</i> 116	
<i>Н. Контр.</i>		<i>Швець С.І.</i>				<i>ВНТУ, гр. 2КІ-21м</i>		
<i>Затверд.</i>		<i>Азаров О.Д.</i>						

3.1 Обґрунтування вибору мови та середовища програмування.....	56
3.2 Реалізація основних компонентів програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена.....	58
4 ТЕСТУВАННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ ПРОГРАМНОГО МОДУЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА.....	66
4.1 Тестування програмного модуля попереднього.....	66
4.2 Аналіз результатів роботи програмного модуля.....	69
5 РОЗРАХУНОК ЕКОНОМІЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО МОДУЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА.....	71
5.1 Комерційний та технологічний аудит науково-технічної розробки.....	71
5.2 Прогнозування витрат на виконання науково-дослідної (дослідно-конструкторської) роботи.....	74
5.3 Розрахунок економічної ефективності науково-технічної розробки за її можливої комерціалізації потенційним інвестором.....	79
ВИСНОВКИ.....	86
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	88
ДОДАТОК А Технічне завдання	90
ДОДАТОК Б Загальний алгоритм роботи програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена.....	94
ДОДАТОК В Структура нейронної мережі Кохонена	95
ДОДАТОК Г Діаграма класів програмного модуля.....	96
ДОДАТОК Д Початкове вікно програмного модуля.....	97
ДОДАТОК Е Результати роботи програми.....	98
ДОДАТОК Ж Лістинг програми.....	99
ДОДАТОК И Протокол перевірки кваліфікаційної роботи	116

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у відсутності точних, загальнодоступних та швидких програмних засобів діагностування є причиною невірною визначення хвороб пацієнтів у лікарнях, витрат часу на очікування у чергах, реєстрацію та проведення непотрібних аналізів. У даній ситуації бажаним є створення програмного засобу для діагностування пацієнтів, що зможе забезпечити високу достовірність та швидкодію діагностування різноманітних хвороб, який не потребує спеціального апаратного забезпечення для свого функціонування.

Об'єктом дослідження є процес автоматизованого попереднього діагностування пацієнтів за аналізом крові.

Предметом дослідження є методи та програмні засоби попереднього діагностування пацієнтів за аналізом крові на основі нейронних мереж.

Метою роботи є підвищення достовірності попереднього медичного діагностування пацієнтів шляхом створення програмного модуля кластеризації пацієнтів за аналізом крові та показником артеріального тиску на основі нейронної мережі Кохонена.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **задачі**:

- проаналізувати відомі методи попереднього діагностування пацієнтів та обрати напрямок досліджень;
- обґрунтувати вибір типу нейромережі;
- проаналізувати модель попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена;
- розробити структуру програмного модуля;
- розробити алгоритм роботи програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів;
- здійснити програмну реалізацію модуля попереднього діагностування пацієнтів;

— провести тестування програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів.

Для досягнення поставленої в роботі мети використовуються такі **методи дослідження:**

- системний аналіз;
- об'єктно-орієнтовані методи проектування;
- методи програмного моделювання.

Наукова новизна полягає в можливості пацієнта проходити попереднє діагностування за загальним аналізом крові та показником артеріального тиску швидше та більш достовірно, ніж зараз це представлено на ринку та виявити основну групу хвороб, якщо така є.

Практичне значення роботи полягає в розробці алгоритму та програмного модуля, який відрізняється покращеним результатом роботи, а саме матиме більшу достовірність ніж аналогічний програмний модуль, завдяки чому пацієнти та лікарі матимуть змогу зекономити час, який може витратитися на додаткові обстеження, через хибний попередній діагноз.

Апробація результатів роботи здійснена у вигляді наукової статті [1].

В. О. Кондратюк, Л.А. Савицька, Н. В. Добровольська. ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА. Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія. м. Вінниця - 2023. №1, том 56.

1 АНАЛІЗ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ

1.1 Процес медичного діагностування пацієнтів за аналізом крові

У сучасному світі глобальний процес автоматизації сягнув практично усіх сфер людської діяльності, включаючи медицину. Напрямами її комп'ютеризації та подальшого удосконалення є:

— створення баз даних пацієнтів лікарень;

— системи реєстрації пацієнтів;

— системи діагностування;

— системи телемедицини (використовують телекомунікаційні й електронні інформаційні технології для надання медичної допомоги й послуг у сфері охорони здоров'я в необхідному місці) [2, 3].

Традиційний процес діагностування хворих у лікарнях є доволі тривалим та багатоетапним — пацієнт має пройти реєстрацію, консультацію у свого сімейного лікаря, отримати направлення до лікаря-спеціаліста, який з деякою ймовірністю може визначитись хибно стосовно реальної хвороби пацієнта. Щоб підтвердити або спростувати діагноз потрібно пройти низку аналізів, що призводиться через довготривалість цього процесу до загострення хвороби або встановлення невірної діагнозу.

З огляду на те, що потенційними користувачами даної системи будуть працівники медичних закладів та їх пацієнти, а їх потребами буде якісне медичне обслуговування, то в сучасному світі це забезпечується комп'ютеризацією галузі. Отже, на сьогодні, коли більшість людей має мобільні девайси, раціональним є використання їх можливостей та широке розповсюдження мобільних інформаційних застосунків серед населення, тобто поліпшення загального процесу діагностування через застосування телемедицини. Це дозволить пацієнтам отримати діагноз без відвідування лікарні.

Наявні автоматизовані способи діагностики також є недостатньо ефективними — більшість систем орієнтовані на визначення конкретної хвороби, що через специфіку медичної галузі, має високу ймовірність виявитись недостовірним; мають невиправдану складність алгоритмів та їх програмної реалізації; можуть використовуватись лише медичними фахівцями [4].

Таким чином, існує проблема недосконалості актуальних методів та засобів діагностування, які не забезпечують високу точність виявлення захворювання, швидкість (оперативність) та зручність використання із залученням персональних мобільних засобів (телефони, смартфони, планшети та ін.), не можуть використовуватись пацієнтами дистанційно без необхідності відвідування лікарень.

Багато пацієнтів сприймають періодичні аналізи крові, як частину проактивного та відповідального підходу до підтримки свого загального здоров'я. Думка лікаря про те, що аналізи крові слід проводити як допоміжні тести для виявлення симптомів, суперечить їхнім поглядам і здається їм недбалим. За останні кілька років у відносинах між лікарем і пацієнтом відбулися поступові зміни, які стали менш патерналістськими та більш орієнтованими на пацієнта. Багато пацієнтів звертаються до лікаря з певною метою отримання направлення на дослідження крові [4].

З метою покращення процесу діагностування пацієнтів доцільно створити програмний засіб, що відрізняється сумісністю з довільним програмним, апаратним забезпеченням та дружністю і інтуїтивністю інтерфейсу, який буде використовувати інтелектуальний алгоритм визначення діагнозу пацієнта, забезпечити його швидкодію та достовірність.

Для такого автономного діагностування доцільно застосувати підхід, заснований на використанні показників загального аналізу крові, що проводиться при більшості захворювань і профілактичних обстеженнях, і включає в себе 15 показників, кожен з яких при відхиленні від визначених

нормальних значень даних показників здорової людини передбачає схильність до певних хвороб. Діагностування за допомогою обробки отриманих показників аналізу крові допоможе виявити тип захворювання пацієнта та надати рекомендації щодо лікування [5].

Загальний аналіз крові — це лабораторне дослідження, що включає підрахунок всіх видів клітин крові (лейкоцитів, еритроцитів, тромбоцитів), визначення їх параметрів, лейкоцитарної формули, вимірювання рівня гемоглобіну, визначення співвідношення клітинної маси до плазми (гематокрит). Загальний аналіз крові проводиться при більшості захворювань і профілактичних обстеженнях і включає в себе 15 показників, кожен з яких при відхиленні від норми є індикатором про наявність певних хвороб [6].

Загальний аналіз крові — один із найважливіших діагностичних методів, що відображає реакцію кровотворних органів на вплив різноманітних фізіологічних і патологічних чинників.

Клінічне значення загального аналізу крові:

— дає змогу оцінити функціональний стан організму (реактивність організму за відповіддю лейкоцитарної формули на інфекцію та інші патологічні процеси; стан еритропоезу за кількістю ретикулоцитів при крововтратах);

— допомагає встановити діагноз (захворювання крові, запальний процес, гнійно-септичний стан, специфічний імунний процес);

— дає можливість провести диференціальну діагностику низки патологічних станів (наприклад, стенокардії та інфаркту міокарда);

— допомагає в оцінці тяжкості перебігу та активності гострого процесу, визначенні загострення хронічного захворювання, а також розвитку ускладнень;

— дає змогу контролювати ефективність проведеної терапії (захворювання системи крові, запальні та інфекційні процеси);

— дає змогу прогнозувати перебіг патологічного процесу (на підставі реактивності та опору організму за даними лейкограми).

Загальний аналіз крові включає виявлення кількісного та якісного складу формених елементів крові: визначення концентрації гемоглобіну, кількості еритроцитів, ретикулоцитів, обчислення колірного показника, визначення кількості лейкоцитів і підрахунок лейкоцитарної формули, визначення кількості тромбоцитів, визначення швидкості осідання еритроцитів (ШОЕ), опис можливих морфологічних змін периферичної крові.

Кожен формений елемент має своє значення для організму і його кількісні зміни відповідають за певні процеси в організмі.

Еритроцити — це невеликі еластичні клітини, що містять у своїй цитоплазмі гемоглобін. За рахунок еластичності вони з легкістю проходять через судини будь-якого калібру. Вони виробляються в кістковому мозку, життєздатність однієї клітини близько від 3 до 4 місяців.

Еритроцити виконують таку функцію: вони несуть кисень із легень до всіх тканин і органів людини, і зворотним шляхом від тканин до легень приносять вуглекислий газ. Усе це відбувається шляхом приєднання газів до гемоглобіну еритроцита.

Підвищення еритроцитів у загальному аналізі крові можливе в разі зневоднення організму внаслідок блювоти та діареї, хвороб системи крові (еритремія, хвороба Вакеза), серцевої та дихальної недостатності.

Їх зниження може бути за крововтрат, лейкозів і лімфом, вроджених дефектів кровотворення, гемолітичної анемії, онкології, недостатнього вживання білка, заліза та вітамінів.

Слід пам'ятати, що норма еритроцитів, як і інших показників, може відрізнятися в різних лабораторіях. У яких, до того ж, не виключені похибки. Тому не завжди прикордонний результат свідчить про серйозну хворобу.

Гемоглобін — кров'яний пігмент, який являє собою складний білок, що складається з гема і білка глобіну, і міститься в еритроцитах.

Основна функція гемоглобіну — перенесення кисню з легень у тканини, а також виведення вуглекислого газу з організму та регуляція кислотно-основного стану.

Олігохромемія, або гемоглобінопенія (зниження концентрації гемоглобіну в крові) спостерігається за анемії, гострих і "прихованих" кровотеч, злоякісних пухлин та їхніх метастазів, уражень кісткового мозку та нирок, а також у випадках застосування деяких лікарських препаратів, які можуть спричинити розвиток апластичної анемії (протипухлинні, протисудомні, важкі метали, деякі антибіотики, анальгетики) або сприяти розвитку гемолізу (пеніцилін, левоміцетин, сульфаніламід).

Гіперхромемія (підвищення концентрації гемоглобіну в крові) — рідкісне явище, що трапляється за первинних і вторинних еритроцитозів, відносних еритроцитозів за дегідратації, серцевої недостатності (вродженої, набутої), згущення крові.

Колірний показник це співвідношення між кількістю гемоглобіну і числом еритроцитів. Він показує ступінь насичення еритроцитів гемоглобіном.

Колірний показник вказує на вміст гемоглобіну в еритроцитах. Він може бути нормальний (нормохромний), знижений (гіпохромний), тобто нижчий за 0,8, або підвищений (гіперхромний), тобто вищий за 1,1, тому його використовують для диференціальної діагностики та патогенетичного лікування різних видів анемії.

Гематокрит — це частка від загального об'єму крові, яку складають еритроцити. Гематокрит відображає співвідношення еритроцитів і плазми крові, а не загальну кількість еритроцитів. Наприклад, у пацієнтів у стані шоку за рахунок згущення крові гематокрит може бути нормальним або навіть високим, хоча, внаслідок втрати крові, загальна кількість еритроцитів може значно знижуватися. Тому гематокрит не можна використовувати для оцінки ступеня анемії незабаром після втрати крові або гемотрансфузії.

Гематокрит може дещо знижуватися при взятті крові в положенні лежачи. Хибно підвищені результати можуть спостерігатися в разі тривалого стискання вени джгутом під час взяття крові. Хибне зниження гематокриту може спостерігатися внаслідок розведення крові.

Тромбоцити — це невеликі плоскі клітини крові, що не мають кольору. Вони виконують кілька найважливіших функцій — беруть участь у згортанні крові, утворюють тромбоцитарний тромб, регулюють тонус судинної стінки, живлять капіляри.

Підвищення тромбоцитів під час розшифровки аналізу можливе в разі спленектомії (видалення селезінки), загострення хронічних аутоімунних захворювань, анемії різного генезу, запальних процесів, у післяопераційному періоді, третьому триместрі вагітності, в разі онкології, еритремії.

Знижуються тромбоцити в ЗАК у разі гемофілії, лікарської тромбоцитопенії, системного червоного вовчака, вірусних і бактеріальних інфекцій, апластичної анемії, синдрому Evans, аутоімунної тромбоцитопенічної пурпури, тромбозу ниркових вен.

Ретикулоцити — це попередники еритроцитів, їхня проміжна форма. Вони виконують функцію газообміну, так само як і еритроцити, але з меншою ефективністю. У здорової людини ретикулоцити при розшифровці становлять від 0,2 до 1,2 % від загальної кількості еритроцитів.

Можуть бути підвищеними в разі постгеморагічного відновлення кровотворення, при переїзді в гірську місцевість або під час лікування анемії.

Знижуються ретикулоцити в загальному аналізі крові за ретикулоцитопенії (уповільнене кровотворення в кістковому мозку, що призводить до анемії).

Середній обсяг еритроцитів (MCV) — визначають практично всі сучасні гематологічні аналізатори. MCV вимірюється у фемтолітрах (фл). Значення, що перебувають у межах від 80 до 100 фл, характеризують еритроцит як нормоцит, нижче 80 фл — як мікроцит, а вище 100 фл — як макроцит.

Зміни MCV можуть слугувати для визначення порушень водно-електролітного обміну. Підвищення значень MCV свідчатиме про гіпотонічне порушення, тоді як зниження значень MCV — про гіпертонічне порушення. Тобто, обсяг еритроцитів зменшується при залізодефіцитній анемії. А підвищується — при B12 дефіцитній, при гепатитах, зниженні функції щитовидної залози.

Середній вміст гемоглобіну в еритроциті. Стабільна величина, яка не залежить від віку. Цей індекс прийшов на зміну застарілому колірному показнику (ЦП). Зниження середнього вмісту гемоглобіну в еритроциті також свідчить про нестачу заліза. Підвищення може бути ознакою гіперхромної анемії.

Середня концентрація гемоглобіну в еритроцитах. Підвищення значень майже завжди свідчить про апаратну помилку, а зниження — про наявність залізодефіцитної анемії.

ШОЕ — швидкість осідання еритроцитів (ШОЕ) — це показник, що обчислюється в процесі лабораторної проби. Під впливом антикоагулянтів розраховується час осідання еритроцитів, який залежить від білкового складу плазми.

Підвищується за фізіологічних станів підвищення (вагітність, менструація), за інфекційних захворювань, злоякісних новоутворень, системних аутоімунних хвороб, хвороб нирок, у післяопераційному періоді, за травм та опіків.

Знижується при астено-невротичному синдромі, одужанні після інфекції, кахексії, тривалому прийомі глюкокортикоїдів, порушенні згортання крові, високій концентрації глюкози в крові, у разі черепно-мозкових травм, прийомі НПЗЗ, імунодепресантів, антибіотиків.

Лейкоцити — це білі кров'яні тілця. Основна їх функція полягає в захисті організму від мікробів і чужорідних речовин.

Підвищення числа лейкоцитів може говорити про лейкозі, запальному або інфекційному процесі, алергії, крововтраті, аутоімунних захворюваннях. Зниження числа лейкоцитів може говорити про деяких інфекціях (грип, краснуха, кір тощо), генетичної аномалії імунітету, підвищення функції селезінки, патології кісткового мозку.

Лейкоцитарна формула — це процентне співвідношення різних видів лейкоцитів.

Нейтрофіли — це найбільший підвид лейкоцитів, який залежно від зрілості клітин поділяється на такі групи - юні нейтрофіли, паличкоядерні та сегментноядерні.

Вони виконують антимікробну функцію, здатні до фагоцитозу, беруть участь у запальній реакції.

Підвищення нейтрофілів під час розшифровки аналізу крові можливе в разі фізіологічних станів (сонячний і температурний вплив, стрес, больовий синдром тощо), у разі перенесених інфекцій, хвороб кісткового мозку, онкології, вживання деяких медикаментів, кетоацидозу, отруєння отрутами й алкоголем, у разі паразитозу, алергії, гіперглікемії.

Знижуються в стані після хіміотерапії, за ВІЛ/СНІДу, апластичної анемії, тривалого інфекційного захворювання, впливу радіації, дефіциту вітаміну В12 і фолієвої кислоти.

Еозинофіли — чергова група лейкоцитів. Основна функція - боротьба з багатоклітинними паразитами. Крім того, еозинофіли беруть участь у формуванні алергічних реакцій.

Підвищення кількості еозинофілів у крові - еозинофілія. На цей параметр потрібно звернути увагу, тому що здебільшого еозинофіли перебувають у тканинах, у крові їх зовсім мало - 0,5-2% від загальної кількості лейкоцитів.

Часті причини еозинофілії: алергічні захворювання, такі як бронхіальна астма, харчова або лікарська алергія, поліноз. У списку причин - ураження

паразитами: аскаридами, ехінококом, лямбліями та іншими. Рідкісні випадки еозинofilії спостерігаються за раку - лімфоми та лейкемії.

Лімфоцити — це також підвид лейкоцитів, представлений у вигляді Т-лімфоцитів, В-лімфоцитів, К- і НК-лімфоцитів.

Усі вони беруть участь у набутому імунітеті, синтезують антитіла, руйнують не тільки чужорідні, а й власні патологічні клітини (онкологічні).

Підвищення в загальному аналізі крові може бути за вірусних інфекцій (мононуклеоз, вірусний гепатит тощо), токсопламозу, хвороб крові (лімфолейкоз хронічний і гострий, лімфома, лейкоз), за отруєння миш'яком, свинцем, приймання леводопи, наркотичних знеболювальних.

Знижуються лімфоцити за туберкульозу, ВІЛ, хвороб крові (лімфогранулематоз, апластична анемія), термінальної ниркової недостатності, онкологічних хвороб на термінальній стадії та в процесі лікування радіо- і хіміотерапією, прийому глюкокортикоїдів.

Базофіли — різновид лейкоцитів. Основна функція — участь у запальних та алергічних реакціях. Зміна кількості цих клітин у крові зустрічається рідко.

Підвищений вміст базофілів — базофілія. Може спостерігатися за гіпотиреозу — стійкої нестачі гормонів щитоподібної залози, а також за захворювань кісткового мозку.

Зменшення кількості базофілів — базопенія. Вона може з'являтися у відповідь на тиреотоксикоз — надлишок гормону щитоподібної залози, а також у разі реакції гострої гіперчутливості та інфекцій.

Моноцити — це вид найбільших лейкоцитів, що синтезуються також у кістковому мозку. Вони здатні фагоцитувати (поглинати) віруси, бактерії, пухлинні та паразитарні клітини. Регулюють кровотворну функцію, беруть участь у згортанні крові.

Підвищення моноцитів під час розшифровки свідчить про вірусні, бактеріальні (туберкульоз, сифіліс, бруцельоз), грибкові та паразитарні

інфекції, запалення в стадії регенерації, системні аутоімунні хвороби (системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит), лейкоз.

Зниження моноцитів в аналізі крові можливе в разі гнійно-запальних процесів, апластичної анемії, у післяопераційному або післяпологовому періоді, під час прийому стероїдів [7].

Результати цього дослідження можуть мати суттєве практичне значення. Глибоке розуміння сприйняття та поглядів здорових пацієнтів, які звертаються за загальним аналізом крові, може допомогти розробити втручання, як індивідуальні, так і на рівні громади, розповісти пацієнтам про помилкові переконання щодо ролі аналізів крові, сприяти здоров'ю пацієнтів через здоровий спосіб життя. Підтримувати стиль і проводити скринінгові тести з доведеною ефективністю, а також звести до мінімуму використання тестів, які можуть принести більше шкоди, ніж користі. Крім того, результати дослідження також можуть доповнити наше розуміння того, як лікарі можуть ефективніше розглядати ці запити, зберігаючи та покращуючи відносини між пацієнтом і лікарем.

1.1.1 Недоліки діагностування за загальним аналізом крові

Репертуар аналізів крові, доступний лікуючому лікарю, величезний. Інші аналізи крові включають скринінг на аутоімунні захворювання, моніторинг реакції раку на лікування онкомаркерами, оцінку репродуктивної функції, скринінг генетичних розладів під час вагітності та діагностику самої вагітності.

Незважаючи на це, іноді діагноз залишається невловимим, що викликає розчарування як у пацієнта, так і у лікаря. Неврологічні захворювання, такі як інсульт, хвороба рухових нейронів, хвороба Альцгеймера та розсіяний склероз, не піддаються діагностиці за допомогою аналізів крові. Подібним чином у діагнозах депресії, шизофренії, СДУГ та аутизму відсутній специфічний діагностичний маркер крові.

Величезний набір аналізів крові, доступний лікарю, у багатьох випадках допомагає швидко поставити діагноз. Але вибір та інтерпретацію тесту слід розглядати з огляду на пацієнта та наявні у нього симптоми.

Таким чином, неможна досягти стовідсоткового попереднього діагнозу, так як аналіз крові не містить всіх показників, які відповідають за стан організму. Але в свою чергу попереднє діагностування цього і не вимагає, так як необхідно отримати максимально достовірний результат за короткий проміжок часу, ніж це доступно для пацієнтів в сьогодні.

1.2 Обґрунтування методу розв'язання задачі

Для визначення діагнозу пацієнта потрібно знати нормальні значення кожного з показників загального аналізу крові (табл. 1.1), а також показники, визначені для кожної хвороби, яку буде діагностувати програмний засіб (табл. 1.2).

Нормальні величини — результати лабораторних досліджень у свідомо здорових людей.

Нормальні величини слугують цінними орієнтирами для лікарів, проте не можуть бути абсолютно точними показниками здоров'я і хвороби, оскільки їхні значення для здорових і хворих людей нерідко співпадають. Крім того, результати лабораторних досліджень можуть відрізнятися від справжніх значень через похибки вимірювань. Досвід впровадження гематологічних аналізаторів у клініко-діагностичні лабораторії показує, що результати, одержувані за їхньою допомогою, нерідко входять у протиріччя з ustalеними в практиці ЛПЗ нормальними величинами.

Процедура встановлення нормальних величин будь-якого гематологічного параметра X включає в себе кілька етапів:

— вибір методу, за допомогою якого буде проводитиметься визначення нормальних величин параметра X ;

— калібрування приладу, на якому буде проводитися визначення нормальних величин параметра X ;

— підбір здорових донорів, у крові яких буде проводитися визначення нормальних величин параметра X ;

— вимірювання параметра X у донорів;

— статистичне опрацювання отриманих результатів.

Видно, що точне визначення норм — вельми складна і трудомістка процедура, чревата неоднозначністю і помилками:

— вибір методу вже несе в собі ту точність, із якою можуть бути встановлені нормальні величини параметра X , якщо, наприклад, встановлювати норми концентрації еритроцитів за допомогою камери Горяєва, то межі цих норм будуть встановлені з більш ніж 15% похибкою, що відповідає такій камерного методу;

— калібрування приладу — окрема проблема;

— залежність значення багатьох параметрів від статі та віку вимагає обстеження великих однорідних статево-вікових груп, важкорозв'язною проблемою є встановлення нормальних значень у літніх людей, коли різні захворювання ускладнюють формування однорідних груп;

— під час вимірювання значень параметра X необхідно ретельно контролювати правильність роботи приладу, на якому проводять вимірювання, під час усього періоду отримання результатів, також треба враховувати можливі помилки преаналітичного етапу взяття цих проб;

— у результаті статистичної обробки, як правило, за межі нормальних величин приймаються такі значення від нижньої нормальної межі до верхньої.

Тобто такі межі, у межі яких потрапляє 95% усіх вимірних значень. Це означає, що зі 100 вимірних здорових донорів у 5 осіб значення досліджуваного параметра може виходити за межі нормальних величин.

Таблиця 1.1 — Діапазони нормальних значень показників загального аналізу крові

№	Показники аналізу крові	позначення	Норма	
			чоловіки	жінки
1	Лейкоцити —white blood cells	WBC	4...9	
2	Еритроцити —red blood cells	RBC	4...5,1	3,7...4,7
3	Гемоглобін— hemoglobin	HGB	130...160	120...140
4	Гематокрит — hematocrit	HTC	0,38...0,50	
5	Середній об'єм еритроцитів— mean corpuscular volume	MCV	80...100	
6	Середній вміст гемоглобіну в еритроциті — mean concentration hemoglobin	MCH	24...34	
7	Середня концентрація гемоглобіну в еритроциті — mean corpuscular hemoglobin concentration	MCHC	32...38	
8	Індекс розподілу еритроцитів — red cell distribution	RDW	4,5...14,5	
9	Тромбоциты — platelets	PLT	150...4000	
10	Тромбоцит — Thrombocrit	PTC	1...10	
11	Нейтрофіли (абс.) — Neutrophil	NEU	2...6	
12	Лімфоцити (абс.) — Lymphocyte	LYMP	1...3	
13	Моноцити (абс.) — Monocytes	MONO	0...0,5	
14	Еозінофіли (абс.)— Eosinophils	EO	0...0,5	
15	Базофіли (абс.) — Basophil	Baso	0...0,1	

Необхідно враховувати, що на гематологічні показники, окрім патологічних чинників (травма, кровотеча, запалення, пухлина), впливають фізіологічні та конституціональні особливості хворих (стать, вік, фізичне та емоційне навантаження, споживання їжі, атмосферний тиск, голодування, температурні коливання тощо), а також різні хімічні та фізичні чинники (ліки, хімічні засоби, іонізуюча радіація).

Таблиця 1.2 — Значення показників загального аналізу крові для певних хвороб, які може діагностувати програмний засіб

№	хвороба	гемоглобін		еритроцити		колірний показник	ретикулоцити	тромбоцити	ШОЕ		лейкоцити	паличкоядерні	сегментоядерні	еозінофіли	базофіли	лімфоцити	моноцити
		ч	ж	ч	ж				ч	ж							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	відсутня	145	135	4,55	4,2	1	0,7	250	5,5	8,5	6,5	3,5	59,5	2,5	0,5	29	5,5

Закінчення таблиці 1.2

2	анемія (легка)	114	104	3,44	3,1	1	1,8	250	13,6	22,6	6,5	3,5	59,5	2,5	2,1	29	12,6
3	анемія (середня)	90	80	2,8	2,8	1	2,3	250	20	29	6,5	3,5	59,5	2,5	2,1	29	12,6
4	анемія (тяжка)	79	69	1,7	1,6	1	3,3	250	31	42	6,5	3,5	59,5	2,5	2,1	29	12,6
5	загальне запалення організму	145	135	5,66	5,3	1	- 0,3	461	20	29	17	12	98	11	0,5	29	17
6	вірусна інфекція	145	135	4,55	4,2	1	0,7	39	20	29	1,4	12	98	11	- 1,1	63	-6
7	отруєння	145	135	2,8	2,8	1	0,7	250	20	29	17	12	98	11	2,1	29	17
8	алергія	145	135	2,8	2,8	1	- 1,9	461	20	29	15	3,5	59,5	11	0,5	63	5,5
9	глисти	145	135	4,55	4,2	1	0,7	250	20	29	6,5	3,5	59,5	11	2,1	29	5,5
10	злоякісні захворювання	114	109	4,55	4,2	0,54	0,7	39	20	29	6,5	12	98	2,5	0,5	29	5,5
11	онкологічні захворювання	145	135	3,44	3,1	1,46	- 0,3	601	20	29	6,5	12	98	2,5	0,5	-5	17
12	зневоднення організму	191	161	6,3	5,8	1,76	3,3	250	-8	-12	-7	3,5	59,5	2,5	0,5	29	5,5
14	гемолітична анемія	99	99	1,7	1,6	1,31	2,3	39	20	29	6,5	3,5	59,5	2,5	2,1	63	12,6
15	злоякісні новоутворення	114	109	5,66	5,3	1,46	1,8	601	31	42	17	17	123	11	0,5	-5	17
16	тромбоз	145	135	4,55	4,2	1	0,7	461	5,5	8,5	6,5	3,5	59,5	2,5	2,1	29	17
17	лейкоз	145	135	4,55	4,2	1	0,7	461	5,5	8,5	15	3,5	59,5	2,5	3,1	63	22
18	бактеріальна інфекція	145	135	4,55	4,2	1	0,7	250	20	29	17	17	123	7,6	- 1,1	-5	5,5
19	захворювання суглобів	145	135	4,55	4,2	1	0,7	250	20	29	-2	12	98	2,5	0,5	-5	17
20	зниження імунітету	145	135	4,55	4,2	1	0,7	109	5,5	8,5	-2	3,5	59,5	2,5	0,5	6	-6
21	захворювання нирок	114	109	5,66	5,3	1	- 0,3	250	20	29	10,6	3,5	59,5	2,5	- 1,1	29	5,5
22	захворювання кісткового мозку	145	135	3,44	3,1	1	1,8	250	5,5	8,5	10,6	3,5	59,5	2,5	0,5	-5	-6
23	гіпергідратація	99	99	1,7	1,6	1	- 1,9	250	5,5	8,5	6,5	3,5	59,5	2,5	0,5	29	5,5
24	залізодефіцитна анемія	69	79	1,7	1,6	0,24	1,8	39	-8	-12	-7	3,5	59,5	2,5	0,5	29	12,6
25	захворювання шлунку	145	135	4,55	4,2	1,46	0,7	250	5,5	8,5	6,5	3,5	59,5	2,5	0,5	29	5,5
26	поліцитемія	191	161	5,66	5,3	1	0,7	601	-8	-12	10,6	3,5	59,5	11	0,5	29	5,5
27	мієлолейкоз	145	135	4,55	4,2	1	0,7	391	5,5	8,5	-2	3,5	59,5	2,5	0,5	29	5,5
28	захворювання селезінки	221	207	4,55	4,2	1	0,7	461	5,5	8,5	-2	3,5	59,5	2,5	- 1,1	29	5,5

Таким чином, загальний аналіз крові може забезпечити всебічний огляд пацієнта, групу захворювання та навіть його орієнтовний діагноз.

Для реалізації даної методики доречно використати кластеризацію даних, яка зможе забезпечити високу точність їх обробки, при цьому мати нескладну програмну структуру. Показники загального аналізу крові у вигляді вхідного вектору даних будуть порівнюватись з векторами даних

хвороб, найближчий вектор до вхідного визначає хворобу пацієнта. Якщо у хворого декілька захворювань, можна провести аналогічне порівняння, але з виключенням вже визначеної хвороби [8]. Кластеризація даних, що буде використовуватись для визначення попереднього діагнозу пацієнтів, є досить ефективною при використанні запропонованого підходу, оскільки вхідні дані представляють собою вектори чисел.

Діагностування пацієнтів на сьогоднішній день не часто проводиться із застосуванням програмних засобів. Зазвичай використовують апаратні засоби, орієнтовані на визначення однієї конкретної хвороби. Діагностування без спеціалізованого інструментарію найчастіше веде до визначення неправильного діагнозу, характеризується недостатньою швидкістю опрацювання даних.

Діагностування за загальним аналізом крові без використання програмних засобів у сучасних умовах зміни глобального клімату, забруднення повітря, виникнення нових захворювань, їх еволюція, пристосування організму людини в залежності від її місцезнаходження до певних захворювань, оточуючого середовища та навіть їжі веде до поступової зміни нормальних значень показників загального аналізу крові людей, що проживають на певній території [9]. Тому може виникнути розбіжність при визначенні діагнозу при простому порівнянні лікарем аналізів крові пацієнта та нормальних значень загального аналізу крові. Це означає недостатню достовірність визначення діагнозу пацієнта за аналізом крові без використання інтелектуальних програмних засобів, які можуть опрацьовувати інформацію з урахуванням змін у показниках загального аналізу крові [10].

1.3 Вплив артеріального тиску на діагностування хвороби

Артеріальний тиск (АТ) — це один із найважливіших життєвих показників стану здоров'я. Навіть незначне відхилення від нормального тиску

може стати причиною розвитку несприятливих наслідків та тяжких ускладнень.

Артеріальний тиск відображає ступінь тиску крові на кровоносні судини під час систоли (скорочення серцевого м'яза) та діастоли (розслаблення серцевого м'яза).

В артеріальному тиску виділяють два показники:

— систолічний тиск (верхнє) — показує силу на стінки артерій під час викиду крові серцем;

— діастолічний тиск (нижній) — відбиває опір периферичних судин.

Артеріальний тиск вимірюється у міліметрах ртутного стовпа (мм рт. ст.). При цьому першим вказується значення систолічного тиску, а другим — діастолічного.

Досить часто особи, які вперше зіткнулися з підвищеним чи зниженим тиском, не знають, який тиск має бути в нормі.

Рівні нормального артеріального тиску:

— оптимальний тиск, при якому верхній тиск становить не більше 120 мм рт. ст., а діастолічний — менше 80 мм рт. ст.;

— нормальний артеріальний тиск – це тиск у діапазоні 120-129 мм рт. ст. (систолічне) та 80-84 мм рт. ст. (діастолічний);

— підвищений нормальний тиск – тиск систоли становить 130-139 мм рт. ст., а діастолічний – 85-89 мм рт. ст.

На показники артеріального тиску впливають такі фактори:

— захворювання серця та кровоносних судин;

— сильні емоційні потрясіння;

— хвороби нирок;

— фізичні навантаження;

— регулярне вживання міцного чаю та кави;

— метеозалежність та ін.

Роль артеріального тиску в діагностуванні пацієнтів є дуже значимою. Навіть коли всі показники крові ще знаходяться в межах норми, артеріальний тиск може бути підвищеним, що є індикатором серцево-судинних хвороб. Показник тиску сам по собі не є надто цінною інформацією, але якщо він доповнюватиме показники аналізів крові, то допоможе з більшою вірогідністю діагностувати хвороби судин, серця, або нирок.

Високий кров'яний тиск, також званий гіпертонією, — це артеріальний тиск, який перевищує норму. Відомо, що артеріальний тиск змінюється протягом дня залежно від вашої діяльності. Якщо показники артеріального тиску постійно перевищують норму, це може призвести до діагнозу високого кров'яного тиску (або гіпертонії).

Високий кров'яний тиск зазвичай не має попереджувальних ознак або симптомів, і багато людей не знають, що він у них є. Вимірювання артеріального тиску — єдиний спосіб дізнатися, чи є у вас високий кров'яний тиск.

У рідкісних і важких випадках високий кров'яний тиск може спричинити:

- пітливість;
- занепокоєння;
- проблеми зі сном;
- почервоніння.

Якщо високий артеріальний тиск стає гіпертонічним кризом, людина може відчувати головний біль і носову кровотечу.

Високий кров'яний тиск, який не є наслідком іншого стану або захворювання, відомий як первинна або есенціальна гіпертензія. Якщо основне захворювання є причиною підвищення артеріального тиску, лікарі називають це вторинною гіпертензією.

Первинна артеріальна гіпертензія може бути наслідком кількох факторів, зокрема:

- наявність ожиріння;
- резистентність до інсуліну;
- велике споживання солі;
- надмірне вживання алкоголю;
- ведення малорухливого способу життя;
- куріння.

Вторинна гіпертензія має специфічні причини і є ускладненням іншої проблеми зі здоров'ям.

Хронічна хвороба нирок (ХНН) є поширеною причиною високого кров'яного тиску, оскільки нирки більше не фільтрують рідину. Цей надлишок рідини призводить до гіпертонії. Артеріальна гіпертензія також може спричинити ХНН.

Інші умови, які можуть призвести до гіпертонії, включають:

- діабет через проблеми з нирками та пошкодження нервів;
- феохромоцитома, рідкісний рак надниркової залози;
- синдром Кушинга;
- вроджена гіперплазія надниркових залоз, розлад надниркових залоз, що виділяють кортизол;
- гіпертиреоз або гіперактивність щитовидної залози;
- гіперпаратиреоз, який впливає на рівень кальцію та фосфору;
- вагітність;
- ожиріння.

Ряд факторів підвищує ризик гіпертонії:

- вік: Гіпертонія частіше зустрічається у людей старше65. Артеріальний тиск може неухильно зростати з віком, оскільки артерії стають жорсткішими та звужуються через накопичення бляшок;
- етнічна приналежність: деякі етнічні групи більш схильні до гіпертонії, ніж інші;
- вага: ожиріння є основним фактором ризику гіпертонії;

— вживання алкоголю та тютюну: регулярне вживання великої кількості алкоголю чи тютюну може підвищити артеріальний тиск;

— стать: чоловіки мають вищий ризик розвитку гіпертонії, ніж жінки. Однак це лише до тих пір, поки жінки не досягнуть менопаузи;

— існуючі захворювання: серцево-судинні захворювання, діабет, хронічна хвороба нирок і високий рівень холестерину можуть призвести до гіпертонії, особливо у віці.

Високий кров'яний тиск може зашкодити здоров'ю багатьма способами. Це може серйозно пошкодити такі важливі органи, як серце, мозок, нирки та очі. Чим вищий рівень артеріального тиску, тим більший ризик інших проблем зі здоров'ям, таких як серцеві захворювання, інфаркт та інсульт.

Серцевий напад і хвороби серця. Високий кров'яний тиск може пошкодити артерії, зробивши їх менш еластичними, що зменшує приплив крові та кисню до серця та призводить до серцевих захворювань. Крім того, зниження кровотоку до серця може спричинити:

— біль у грудях, також званий стенокардією;

— серцевий напад, який трапляється, коли кровопостачання серця блокується, і серцевий м'яз починає відмирати без достатньої кількості кисню, чим довше блокується кровотік, тим більше пошкодження серця;

— серцева недостатність — стан, який означає, що серце не може перекачувати достатньо крові та кисню до інших органів.

Інсульт і проблеми з мозком. Високий кров'яний тиск може спричинити розрив або блокування артерій, які постачають мозок кров'ю та киснем, що спричинить інсульт. Клітини мозку гинуть під час інсульту, оскільки не отримують достатньо кисню. Інсульт може спричинити серйозні порушення мови, рухів та інших основних видів діяльності. Інсульт також може вбити.

Високий кров'яний тиск, особливо в середньому віці, пов'язаний із погіршенням когнітивних функцій і деменцією в подальшому житті.

Хвороба печінки. Дорослі з діабетом, високим кров'яним тиском або тим і іншим мають вищий ризик розвитку хронічної хвороби нирок, ніж ті, у кого немає цих захворювань. Ниркова форма може розвиватися гостро чи хронічно та характеризується розвитком ниркової недостатності. Гостра ураження нирок пов'язана з інфарктом при тромбозі або тромбоемболії ниркової артерії.

Гіпертонічні кризи. Раптове підвищення АТ у пацієнтів з артеріальною гіпертензією, що супроводжується порушеннями вегетативної нервової системи та посиленням розладів мозкового, коронарного та ниркового кровообігу. Не всяке підвищення артеріального тиску клінічно відповідає гіпертонічному кризу. Лише раптове підвищення артеріального тиску до індивідуально високих цифр, що супроводжується певною симптоматикою і призводить до порушення кровообігу в життєво важливих органах (мозок, серце, нирки) можна віднести до гіпертонічного кризу.

Кризи першого типу. Розвиваються зазвичай у I стадії гіпертонічної хвороби. Протікають із вираженою вегетативною симптоматикою (головний біль, нудота, серцебиття, пульсація і тремтіння у всьому тілі, тремор рук, поява плям на шкірі обличчя, шиї, збудження тощо)

Кризи другого типу. Протікають значно важче, триваліші, ніж кризи першого типу. Вони пов'язані з викидом у кров норадреналіну. Розвиваються зазвичай у пізній стадії гіпертонічної хвороби. Симптоми: різкий головний біль, запаморочення, перехідне порушення зору, слуху, болі в області серця, що стискають, нудота, блювання, парестезії, сплутаність свідомості.

Якщо не лікувати високий кров'яний тиск, він може підвищити ризик розвитку серйозних захворювань у подальшому житті, таких як серцевий напад, ниркова недостатність та інсульт.

1.4 Виявлення COVID-19 за допомогою аналізу крові

Від часу появи COVID-19 до нинішнього дня науковці з усього світу пробують дослідити невідомий коронавірус та його особливості.

Зараз є чимало напрямків, пов'язаних з коронавірусною хворобою, які ще потребують вивчення: від незвичайних симптомів та методів виявлення до способів зараження і тривалості наявності в організмі антитіл.

Коронавірусна хвороба 2019 (COVID-19) — гостре респіраторне захворювання, спричинене зараженням важким гострим респіраторним синдромом коронавірусу 2 (SARS-CoV-2). COVID-19 має високий рівень госпіталізації, потреби в інтенсивній терапії та смертності. Виявлення пацієнтів із найвищим ризиком важкого захворювання є важливим для сприяння ранньому, агресивному втручанню та управлінню місцевими лікарняними ресурсами для пом'якшення кризових ситуацій у реанімації, які вплинули на деякі лікарняні системи. Загалом COVID-19 асоціюється з лімфопенією, іноді тромбоцитопенією та загальною лейкопенією під час госпіталізації. Клінічний перебіг пацієнтів, які госпіталізовані, різко змінюється, з ранніми доказами того, що госпіталізація у відділення інтенсивної терапії та ризик смертності пов'язані з підвищеним рівнем D-димеру (димеризованого фрагмента плазміну D) і зниженням кількості лімфоцитів. Терміново потрібні додаткові рутинні біомаркери для стратифікації ризику пацієнтів.

Ширина розподілу еритроцитів (RDW) є стандартним компонентом рутинного повного аналізу крові. RDW кількісно визначає варіацію окремих об'ємів червоних кров'яних тілець (RBC), які змінюються від однієї клітини до іншої та для тієї самої клітини, коли вона циркулює протягом приблизно 115-денного періоду життя. RDW пов'язаний із підвищеним ризиком смертності від усіх причин: смертність від захворювань серця, легень, сепсису, грипу та раку; ускладнення, пов'язані з серцевою недостатністю, тяжкістю ішемічної хвороби серця та вірусним гепатитом, прогресуючою

стадією та ступенем багатьох видів раку; і розвиток діабету, хронічної обструктивної хвороби легень, інсульту, анемії та багатьох інших станів. RDW, здається, є неспецифічним маркером захворювання, який має потенціал для забезпечення загальної кількісної стратифікації ризику, що може бути особливо корисним для нової та невідомої хвороби.

RDW — це коефіцієнт варіації об'єму еритроцитів або SD, поділений на середнє значення. Тому збільшення RDW має відповідати зменшенню середнього об'єму еритроцитів (MCV), збільшенню дисперсії об'єму еритроцитів або обом. Попередні дослідження виявили докази в деяких конкретних умовах того, що підвищення RDW спричинене затримкою очищення старих еритроцитів. Оскільки еритроцити, як правило, зменшують клітинний об'єм протягом свого життя, збереження цих старших менших клітин збільшує дисперсію об'єму, і ця затримка очищення збігається з чистим зменшенням виробництва еритроцитів і компенсує його. Ці звіти припускають можливість того, що підвищений RDW за деяких обставин може відображати клінічний стан, при якому утворення та оборот еритроцитів сповільнився в умовах підвищеного виробництва та обороту лейкоцитів або тромбоцитів, як це має місце при запаленні. Хоча остаточного механізму підвищення RDW ще не встановлено, є докази того, що RDW може забезпечити надійну стратифікацію ризику серед пацієнтів, у яких діагностовано однаково гостре захворювання.

Згідно з дослідженням науковців Гарвардської медичної школи, збільшений показник RDW передбачає більш високий ризик смертності серед госпіталізованих з COVID-19.

Всього під час дослідження було проаналізовано показники 1641 госпіталізованих пацієнтів з коронавірусною інфекцією.

Підвищення RDW ($>14,5\%$) асоціювалося з підвищеним ризиком смертності у пацієнтів будь-якого віку. RR для всієї когорти становив 2,73, з рівнем смертності 11% у пацієнтів з нормальним RDW (1173) і 31% у

пацієнтів з підвищеним RDW (468). RR у пацієнтів молодше 50 років становив 5,25 (нормальний RDW, 1% [n = 341]; підвищений RDW, 8% [n = 65]); 2,90 у віковій групі від 50 до 59 років (нормальний RDW, 8% [n = 256]; підвищений RDW, 24% [n = 63]); 3,96 у віковій групі від 60 до 69 років (нормальний RDW, 8% [n = 226]; підвищений RDW, 30% [104]); 1,45 у віковій групі від 70 до 79 років (нормальний RDW, 23% [n = 182]; підвищений RDW, 33% [n = 113]); і 1,59 у віці ≥ 80 років (нормальний RDW, 29% [n = 168]; підвищений RDW, 46% [n = 123]). RDW був пов'язаний із ризиком смертності в моделях пропорційних ризиків Кокса, скоригованих на вік, рівень D-димеру (димеризований фрагмент плазміну D), абсолютну кількість лімфоцитів і поширені супутні захворювання, такі як діабет і гіпертонія (співвідношення ризиків 1,09 на 0,5% збільшення RDW та 2,01 для RDW $>14,5\%$ проти $\leq 14,5\%$; $P < 0,001$). Пацієнти, у яких RDW збільшився під час госпіталізації, мали вищу смертність порівняно з тими, у кого RDW не змінився; для тих, хто мав нормальний RDW, смертність зросла з 6% до 24%, а для тих, хто мав підвищений RDW на момент госпіталізації, смертність зросла з 22% до 40%.

У цьому когортному дослідженні пацієнтів, госпіталізованих через COVID-19, RDW, виміряний під час госпіталізації та під час госпіталізації, асоціювався зі статистично значущим підвищенням смертності. RDW — це рутинний лабораторний тест, який може бути корисним для стратифікації ризику госпіталізованих пацієнтів із COVID-19.

Таким чином, інформація про зміни в крові може бути вагомим інструментом при створенні програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів, враховуючи те, що ця хвороба дійшла кожного куточку землі і про неї знає переважна більшість населення. Швидке діагностування COVID-19 допоможе зберегти здоров'я та життя багатьох людей, застосувавши міри на ранніх стадіях хвороби.

1.5 Обґрунтування вибору аналогу до програмного засобу

Системи онлайн діагностування на даний момент не мають достатньої ефективності, а саме — не забезпечують потрібну швидкодію та високу достовірність визначення діагнозу пацієнта.

Найпопулярніша систему онлайн діагностування YourDiagnosis [11], базується на класичних медичних алгоритмах, що на даний момент можуть бути неноваторськими. Вона має точність діагностування у середньому — 70%. Процес діагностування включає в себе занесення у відповідні комірки значення показників загального аналізу крові. Це є достатньо простим для користувача, але одночасно і повільним. Отже, якщо потрібно визначити діагнози для декількох пацієнтів, дана система є недостатньо зручною. Неможливим є збереження введених завчасно даних, тому, якщо на сайті системи або з Інтернетз'єднанням відбулась помилка, це призведе до того, що всі показники потрібно перенабирати знов. Швидкодія діагностування може сягати двох хвилин.

Інтерактивна система діагностування Diagnos.ru [12] має найбільшу в світі базу захворювань (близько 240) та заснована на методі нечіткої логіки. Процес діагностування даної системи є дуже повільним. Пацієнт повинен переглянути всі симптоми можливих хвороб та відмітити їх при наявності. Процес обробки даних після відмічення симптомів може сягати 10 хвилин. Достовірність діагностування даної системи у середньому складає 67%, оскільки визначення діагнозу лише за симптомами хвороби є ненадійним. Діагностування за аналізом крові на даному сайті не пристосоване для мобільних пристроїв. Достовірність діагностування у середньому складає 79%, швидкість — до 5 хвилин.

Рисунок 1.1 — Вид головного вікна сервісу YourDiagnosis

Отже, сучасні популярні системи діагностування мають наступні недоліки:

- засновані на недостатньо ефективних алгоритмах;
- мають недостатньо велику точність діагностування;
- пристосовані для визначення лише одної або декількох хвороб;
- швидкість визначення діагнозу є достатньо великою через незручний процес введення даних та складні обчислення;
- незручність визначення діагнозу для декількох пацієнтів;
- неможливість використання для телемедицини.

Таким чином, розробка програмного модуля для діагностування пацієнтів з використанням визначених показників загального аналізу крові та методу кластеризації даних є перспективним підходом до попередньої перевірки діагнозу хворого, що зможе забезпечити достовірність визначення діагнозу пацієнта, високу швидкість роботи, легкість та зручність для освоєння та використання, а також через реалізацію алгоритму кластеризації

даних не буде потребувати особливих програмних та апаратних засобів, що дозволить провести впровадження системи кластеризації пацієнтів за аналізом крові в сучасні лікарні та замінить частину паперових записів, а також спростить організацію ресурсів лікарні для визначення одразу кількох діагнозів пацієнтів та подальшої рекомендації їх спеціалізованим лікарям.

1.6 Постановка задачі

Даний програмний засіб передбачає виявлення попереднього діагнозу пацієнта за допомогою аналізу крові та артеріального тиску як надійного, швидкого та простого засобу виявлення хвороби, та кластеризації даних, що передбачає розподіл показників хвороб на групи (кластери), які визначають хворобу пацієнта, чий показники крові підлягають обробці та, відповідно, спеціалізованого лікаря згідно із визначеною хворобою.

Враховуючи сучасний стан лікарень, розроблюваний програмний модуль повинен бути дешевим, простим у програмній реалізації, легко впроваджуваним та мати невеликий розмір на диску для можливого використання програми на непотужних комп'ютерах, мобільних гаджетах або через Інтернет. Програма не повинна потребувати додаткового програмного та апаратного забезпечення, причому підхід до реалізації повинен містити точні розрахунки та видавати безпомилкові результати. Тому даний програмний модуль повинен поєднувати раціональність, вірність розрахунків, невимогливість до обладнання, а також дружній інтуїтивний інтерфейс, чого потребують користувачі — пацієнти і працівники лікарень.

Отже, розроблюваний програмний модуль повинен забезпечувати наступні властивості:

- висока швидкодія та достовірність роботи за рахунок ефективного підходу та методу його реалізації процес розрахунків та обробки інформації суттєво пришвидшується та забезпечує велику достовірність визначення діагнозу пацієнта;

— простий і зручний доступ до потрібної інформації та функцій, у програмному модулі повинен бути ергономічний інтерфейс та нескладний процес роботи з ним, оскільки орієнтований на користувачів будь-якого рівня досвідченості роботи з комп'ютером.

— можливість роботи з великими обсягами даних, щоб використовуваний в програмному засобі метод кластеризації даних дозволяє виконувати обчислення та подальшу обробку результатів для великих обсягів занесеної в систему інформації, при цьому достовірність визначення діагнозу не зменшується та зручність введення даних для їх подальшої обробки;

— невибагливість до програмного забезпечення та апаратного обладнання, особливо приймаючи до уваги обмеженість ресурсів для впровадження будь-якої системи у сучасні лікарні та для подальшого використання пацієнтами, програмний модуль буде розроблений таким чином, щоб витрати на його впровадження були як найменші, але не за рахунок можливостей, функцій, параметрів та загальної функціональності;

— безвідмовність роботи — програмний модуль за рахунок порівняно простоти реалізації майже не потребує втручання спеціалістів з технічного обслуговування, не викликаючи фатальних збоїв системи;

— безпека та конфіденційність — показники загального аналізу крові та визначений діагноз пацієнта, що використовує програмний модуль, не повинні бути доступні іншим користувачам.

Програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів створюється для автоматизації процесу визначення діагнозу пацієнтів згідно з показниками їх загального аналізу крові. Його застосування оптимізує цей процес шляхом підвищення достовірності діагностування за рахунок використаного підходу, заснованого на аналізі крові та методу його програмної реалізації — кластеризації даних.

Для розв'язання задачі діагностування цим програмним засобом користувачу потрібно мати результати загального аналізу крові, які можна

отримати в будь-якій державній лікарні. Виміряні значення показників аналізу крові заносяться у програмний модуль для подальшої обробки.

Вихідними даними є визначений попередній діагноз. Попередній означає те, що формулюється не точна назва хвороби, а група хвороб з тим , щоб пацієнт у подальшому звернувся до відповідного лікаря-фахівця з метою уточнення діагнозу. Перелік груп хвороб представлено на рис. 4.5.

2 ПРОЕКТУВАННЯ ОСНОВНОГО КОМПОНЕНТА ПРОГРАМИ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ

Класифікація — це процес віднесення невідомого об'єкта до одного з наперед заданих класів. Для вирішення задачі класифікації виявляються ознаки, які характеризують групи об'єктів досліджуваного набору даних - класи; за цими ознаками новий об'єкт можна віднести до того чи іншого класу.

Кластеризація - це автоматичне розбиття елементів деякої множини на групи схожих між собою об'єктів. Синонімами терміну "кластеризація" є "автоматична класифікація", "навчання без учителя" та "таксономія".

Завдання кластеризації подібне до завдання класифікації, є її логічним продовженням, але її відмінність полягає в тому, що класи досліджуваного набору даних заздалегідь не відомі. Таким чином, кластеризація призначена для розбиття сукупності об'єктів на однорідні групи (кластери або класи). Якщо дані вибірки представити як точки в просторі ознак, то завдання кластеризації зводиться до визначення "локалізації точок". Метою кластеризації є пошук існуючих структур даних. Кластеризація є описовою процедурою, вона не робить ніяких статистичних висновків, але дає можливість провести ознаковий аналіз та визначити структуру даних.

У штучних нейронних мережах під поняттям кластер розуміється підмножина «близьких один до одного» (схожих між собою) об'єктів із множини векторів-характеристик. Отже, кластер характеризує групу об'єктів, що мають загальні властивості [13].

2.1 Аналіз процесу кластеризації

Ефективність процесу кластеризації залежить від обраного методу, а отримані результати потребують подальшої інтерпретації, дослідження і вивчення властивостей і характеристик об'єктів для можливого точного

опису сформованих кластерів. Кластеризація даних складається лише з трьох етапів, які включають в себе визначення характеристик, вибір метрики і подання результатів.

Спочатку обираються властивості, які характеризують задані об'єкти, ними можуть бути кількісні характеристики (інтервали, координати та ін.), якісні характеристики (статус, колір, звання та ін.) та ін. Потім проводяться спроби зменшення розмірності простору характеристичних векторів, тобто виділення найбільш важливих властивостей об'єктів. Зменшення розмірності прискорює процес кластеризації, але у ряді випадків дозволяє візуально оцінювати результат. Виділені характеристики нормалізуються. Далі всі об'єкти представляються у вигляді характеристичних векторів. В даній роботі буде використовуватись ототожнення об'єкту з його характеристичним вектором.

Наступним етапом кластеризації є вибір метрики, по якій буде визначатись близькість об'єктів. Метрика вибирається залежно від:

- простору розташування об'єктів;
- неявних характеристик кластерів.

Якщо всі координати об'єкта неперервні та дійсні, а кластери повинні являти собою щось на кшталт гіперсфери, то використовується класична евклідова метрика, математична формула якої представлена у вигляді залежності (2.1):

$$d_2(x_i, x_j) = (\sum_{k=1}^d (x_{i,k} - x_{j,k})^2)^{\frac{1}{2}} = \|x_i - x_j\|_2 \quad (2.1)$$

Результати кластеризації мають бути подані в зручному для обробки вигляді, щоб здійснити оцінку якості кластеризації. Зазвичай використовується один з таких способів:

- представлення кластерів набором характерних точок;
- представлення кластерів центроїдами;

— представлення кластерів їх обмеженнями.

Різні методи кластеризації можуть створювати різні кластери, і це є нормальним явищем. Однак створення схожих кластерів різними методами говорить про правильність кластеризації [14,15].

2.2 Обґрунтування вибору методу кластеризації

У результаті застосування різних методів кластеризації даних можуть бути отримані кластери різної конфігурації. Наприклад, можливі кластери ланцюгового типу, коли кластери представлені довгими "ланцюжками", кластери подовженої форми та інші, а деякі методи можуть створювати кластери довільної форми, що задаються користувачем. Різні методи можуть прагнути створювати кластери певних розмірів (наприклад, тільки малих або тільки великих), або дозволяти в наборі даних наявність кластерів різної величини. Деякі методи кластеризації особливо чутливі до шумів або викидів, інші – менш чутливі. У результаті застосування різних методів кластеризації можуть бути отримані неоднакові результати і це є нормальним явищем та особливістю роботи того чи іншого алгоритму. Всі ці особливості слід враховувати при виборі методу кластеризації даних. На сьогоднішні розроблено більше сотні різних алгоритмів кластеризації [14,15].

Основні алгоритми кластеризації, серед яких будемо обирати:

- алгоритм k-means та його похідні;
- група ієрархічних алгоритмів;
- дерево мінімального покриття;
- алгоритм нечіткої кластеризації;
- метод найближчого сусіда;
- генетичні алгоритми;
- нейронні мережі.

Все частіше для вирішення завдань кластеризації використовують саме нейронні мережі.

У даного підходу є ряд переваг та особливостей:

— штучні нейронні мережі легко працюють в розподілених системах з великою паралелізацією в силу своєї природи;

— оскільки штучні нейронні мережі підлаштовують свої вагові коефіцієнти, ґрунтуючись на вихідних даних, це допомагає зробити вибір значущих характеристик менш суб'єктивним.

Існує велика кількість парадигм штучних нейронних мереж, наприклад, персептрон, радіально-базисні мережі, LVQ — мережі, саморганізувальні мапи Кохонена, які можна використовувати для розв'язання задачі кластеризації. Але найкраще себе зарекомендувала мережа із застосуванням карт Кохонена, що саморганізуються.

Всі зазначені вище алгоритми мають свої переваги та недоліки, на основі яких буде зроблений подальший вибір для реалізації підходу до діагностування із використанням показників загального аналізу крові.

Основним недоліком методу *k-means* є те, що потрібно заздалегідь задавати *k* - кількість кластерів та еталонів, що не завжди можливо зробити раціонально. Метод є дуже чутливим до початкових наближень значень центрів, можливі похибки при визначенні середнього значення кластера, заданої кількості ітерацій може бути недостатньо для точного визначення результату, якщо стабілізація центрів кластерів відбувається повільно, тому алгоритм працює досить повільно через велику кількість розрахунків.

Ієрархічні алгоритми іноді об'єднують під назвою структурного чи геометричного підходу, що володіє більшою формалізованістю поняття близькості. Всі вони спираються на вихідну «гіпотезу компактності»: у просторі об'єктів всі близькі об'єкти повинні ставитися до одного кластеру, а всі різні об'єкти відповідно повинні знаходитися в різних кластерах, що може призвести до великої похибки при кластеризації даних.

Алгоритм найближчого сусіда простий у реалізації, швидко виконується, але, як і інші «жадібні» алгоритми, може видавати неоптимальні рішення.

Дерево мінімального покриття може виділяти кластери довільної форми, але він має громіздку структуру, що ускладнить процес програмної реалізації та подальшого можливого застосування програмного засобу у телемедицині.

Нечіткі алгоритми мають високу обчислювальну складність і можуть бути непридатними, якщо кількість кластерів заздалегідь невідома або якщо кожен об'єкт потрібно однозначно віднести до одного кластера, що значно ускладнює діагностику декількох захворювань у пацієнта. Разом з тим, існує проблема невизначеності об'єкта, який є досить віддаленим від центрів усіх кластерів.

Для реалізації кластеризації даних мережею Кохонена, передбачається навчання мережі без учителя та самоорганізація мережі, існує суттєва простота реалізації та гарантоване отримання відповіді після проходження даних по шарах. Недоліками є робота тільки з числовими даними, мінімізація розмірів мережі та необхідність задання кількості кластерів, що не впливають на якість реалізації запропонованого підходу.

Генетичні алгоритми відрізняються від традиційних методів, оскільки обробляють не значення параметрів самого завдання, а їх закодовану форму, здійснюють пошук рішення, виходячи не з єдиної точки, а з їх деякої популяції, використовують тільки цільову функцію, а не її похідні або іншу додаткову інформацію, застосовують імовірнісні, а не детерміновані правила вибору. Крім того, вони мають суттєві недоліки - не гарантують виявлення глобального рішення за прийнятний час, не гарантують, що знайдене рішення буде оптимальним та мають переваги перед іншими алгоритмами лише при дуже великих розмірах завдань і відсутності упорядкованості у вхідних даних, коли альтернативою є метод повного перебору варіантів [15].

Розроблюваний програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів повинен займати невеликий розмір, забезпечувати високу швидкодію роботи та точність обробки числових даних. Отже, обраний метод повинен мати негроміздку структуру, забезпечувати достовірність

діагностування при подальшій програмній реалізації. Найкращим методом в даній ситуації є використання нейронних мереж, а саме - нейронної мережі Кохонена.

2.3 Структура, математична модель та порядок функціонування нейронної мережі Кохонена

Мережа Кохонена використовує неконтрольоване навчання та навчальна множина складається лише із значень вхідних змінних. Мережа розпізнає кластери в навчальних даних і розподіляє дані до відповідних кластерів. Якщо в подальшому мережа зустрічається з набором даних, що не схожий ні з одним із відомих зразків, вона відносить його до нового кластеру. Якщо в даних містяться мітки класів, то мережа спроможна вирішувати задачі класифікації. Мережі Кохонена можна використовувати і в задачах, де класи відомі — перевага буде у спроможності мережі виявляти подібність між різноманітними класами [8, 16].

Мережа Кохонена має лише два шари: вхідний і вихідний, що називають самоорганізованою мапою. Елементи мапи розташовуються в деякому просторі- як правило двовимірному (рис. 2.1).

Мережа Кохонена навчається методом послідовних наближень. Починаючи з випадковим чином обраного вихідного розташування центрів, алгоритм поступово покращується для кластеризації навчальних даних.

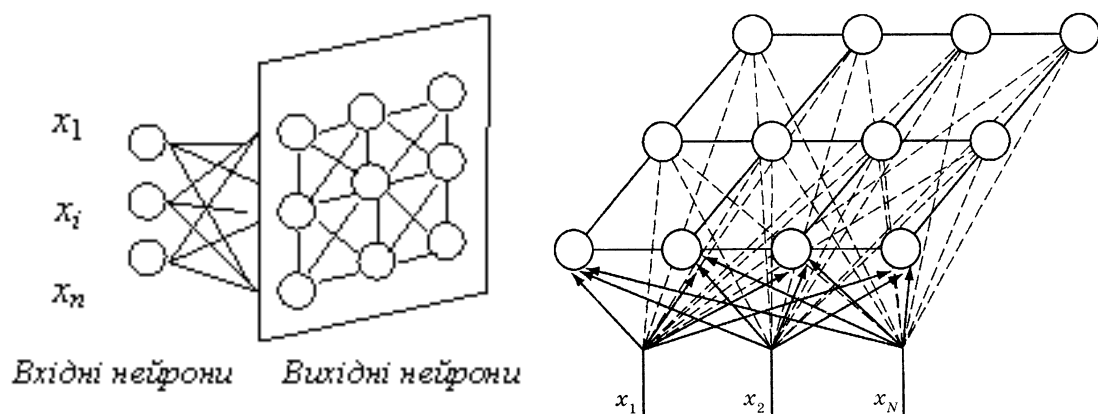

Рисунок 2.1 — Двовимірна структура мережі Кохонена

Основний ітераційний алгоритм Кохонена послідовно проходить ряд епох, на кожній з яких опрацьовується один навчальний приклад. Вхідні сигнали - вектори дійсних чисел - послідовно пред'являються мережі. Бажані вихідні сигнали не визначаються. Після пред'явлення достатньої кількості вхідних векторів, синаптичні ваги мережі визначають кластери. Крім того, ваги організуються так, що топологічно близькі вузли є чутливими до схожих вхідних сигналів.

Для реалізації алгоритму необхідно визначити зону сусідства нейронів (окіл нейрона-переможця). На рис. 2.2 показані зони топологічного сусідства нейронів на карті ознак у різні моменти часу. $NE_j(t)$ — множина нейронів, що вважаються сусідами нейрона j у момент часу t . Зони сусідства зменшуються з часом.

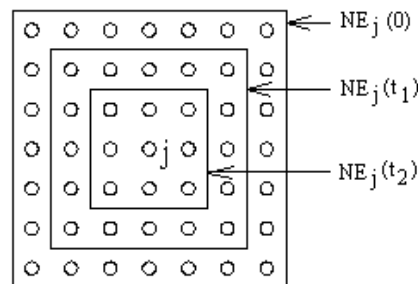

Рис. 2.2 — Зони топологічного сусідства на карті ознак у різні моменти часу

Потенційними функціями сусідства можуть бути визначені такі, як функція «мексиканський капелюх», яка обчислюється за формулою (рис. 2.3);

$$f_{gauss2}(d, \sigma) = \left(1 - \left(\frac{d}{\sigma}\right)^2\right) \cdot e^{-\left(\frac{d}{\sigma}\right)^2}, \quad (2.2)$$

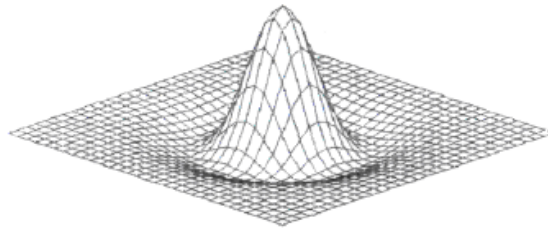

Рисунок 2.3 — Функція «мексиканский капелюх»

Дзвоноподібна функція Гауса, яка обчислюється за формулою (рис. 2.4);

$$f_{gauss1}(d, \sigma) = e^{-\frac{d^2}{2\sigma^2}}, \quad (2.3)$$

де σ^2 - дисперсія відхилення;

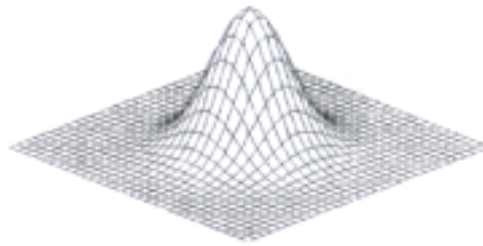

Рисунок 2.4 — Дзвоноподібна функція Гауса

Косинусоїдна функція, яка обчислюється за формулою (рис. 2.5);

$$f_{\cos}(d, \sigma) = \begin{cases} \cos\left(\frac{d\pi}{2\sigma}\right), & d < \sigma; \\ 0, & d \geq \sigma; \end{cases} \quad (2.4)$$

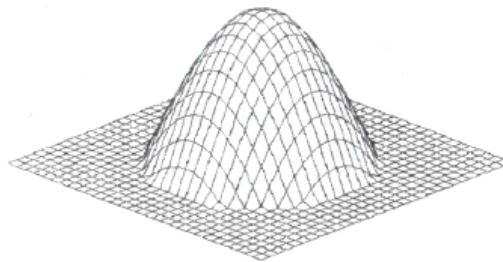

Рисунок 2.5 — Косинусоїдна функція

Циліндрична функція, яка обчислюється за формулою (рис. 2.6);

$$f_{cylinder}(d, \sigma) = \begin{cases} 1, & d < \sigma; \\ 0, & d \geq \sigma; \end{cases} \quad (2.5)$$

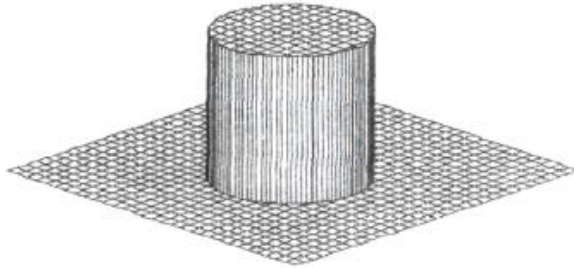

Рисунок 2.6 — Циліндрична функція

Конусоподібна функція, яка обчислюється за формулою (рис. 2.7);

$$f_{cone}(d, \sigma) = \begin{cases} 1 - \frac{d}{\sigma}, & d < \sigma; \\ 0, & d \geq \sigma; \end{cases} \quad (2.6)$$

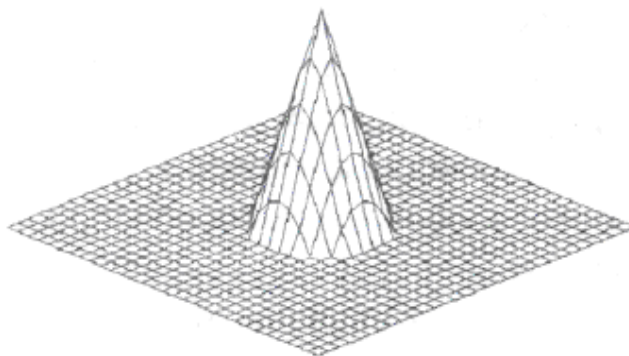

Рисунок 2.7 — Конусоподібна функція

Функція «французький капелюх», яка обчислюється за формулою (рис. 2.8);

$$h(p) = \begin{cases} 1, & |p| \leq \alpha \\ -\frac{1}{3}, & \alpha < |p| \leq 3\alpha \\ 0, & |p| > 3\alpha \end{cases} \quad (2.7)$$

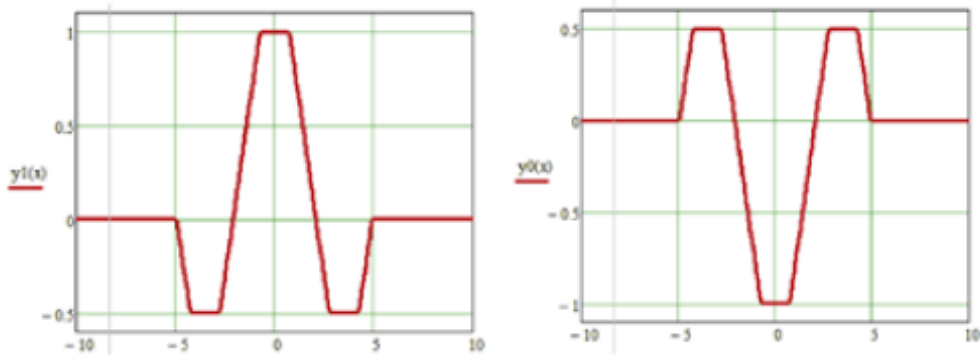

Рисунок 2.8 — Функція «французький капелюх»

Загальний алгоритм функціонування мережі Кохонена:

- ініціалізація (створення) мережі, де ваговим коефіцієнтам мережі надаються малі випадкові значення;
- пред'явлення мережі нового вхідного вектору;
- обчислення відстані вхідного вектора до всіх нейронів мережі, відстані d_j від вхідного вектору до кожного нейрона j визначаються за формулою (2.8);

$$d_j = \sum_{i=1}^N (x_i(t) \cdot w_{ij}(t))^2 \quad (2.8)$$

де x_i - i -ий елемент вхідного сигналу в момент часу t , $w_{ij}(t)$ - вага зв'язку від i -го елемента вхідного сигналу до нейрона j у момент часу t .

- вибір нейрона з найменшою відстанню (рис. 2.9) де, вибирається нейрон-переможець j^* , для якого відстань d_j мінімальна;

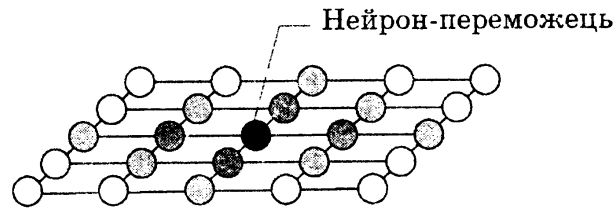

Рисунок 2.9 — Нейрон-переможець на шарі мапи Кохонена

— налаштування ваг нейрона j^* і його сусідів (рис. 2.10), де робиться налаштування ваг для нейрона j^* і всіх нейронів з його околу, а нові значення ваг обчислюються за формулою (2.9), де $r(t)$ — швидкість навчання, що зменшується з часом (додатне число, менше одиниці);

$$w_{ij}(t+1) = w_{ij}(t) + r(t)(x_i(t) - w_{ij}(t)) \quad (2.9)$$

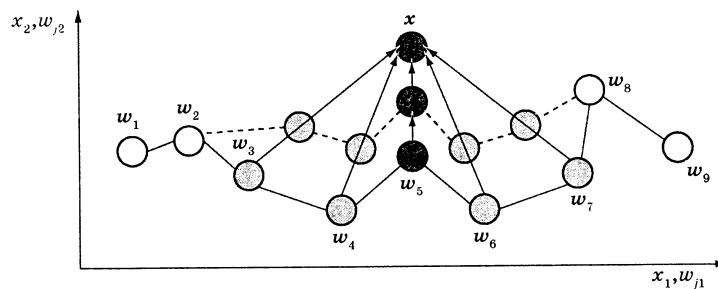

Рисунок 2.10 — Зміна ваг мапи Кохонена при навчанні

— повернення до кроку пред'явлення мережі нового вхідного вектору.

В алгоритмі використовується коефіцієнт швидкості навчання, який поступово зменшується для тонкішої корекції на новій епосі. В результаті позиція центру встановлюється в певній позиції, яка задовільним чином кластеризує приклади, для яких даний нейрон є переможцем.

Властивість топологічної впорядкованості досягається в алгоритмі за допомогою використання поняття околу. Окіл (радіус сусідства) — це декілька нейронів, що оточують нейрон-переможець. Відповідно до швидкості навчання, розмір околу поступово зменшується, так, що спочатку

до нього належить досить велика кількість нейронів (можливо вся мапа), а на самих останніх етапах окіл стає нульовим і складається лише з нейрона-переможця. В алгоритмі навчання корекція застосовується не тільки до нейрона-переможця, але і до всіх нейронів з його поточного околу. У результаті такої зміни околу початкові доволі великі ділянки мережі мігрують у бік навчальних прикладів. Мережа формує укрупнену структуру топологічного порядку, при якій схожі приклади активують групи нейронів, що знаходяться поруч на топологічній мапі. З кожною новою епохою коефіцієнт швидкості навчання і розмір околу зменшуються, тим самим всередині ділянок мапи виявляються більш тонкі розходження, що, зрештою, призводить до точнішого налаштування кожного нейрона. Часто навчання зумисне розбивають на дві фази: більш коротку, з великою швидкістю навчання і великих околів, і більш тривалу з малою швидкістю навчання і нульовими або майже нульовими околами [16, 17].

2.4 Алгоритм функціонування програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена

Загальний алгоритм роботи програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена наведений на рисунку 2.11.

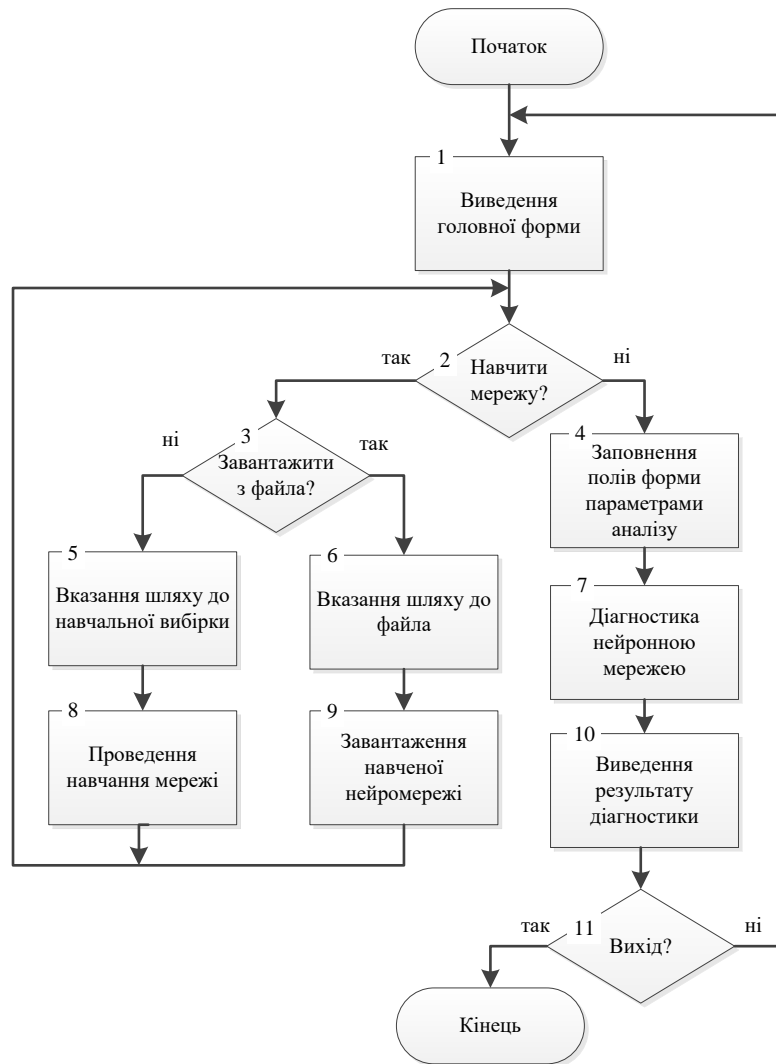

Рисунок 2.11 — Загальний алгоритм роботи програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена

Архітектура розроблюваного програмного модулю попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена складається з двох шарів нейронів (рис. 2.12). Перший шар не є фактично нейронним шаром, він тільки отримує вхідні дані і передає їх на другий шар. Кожен нейрон другого шару має свій вектор ваг, розмірність якого збігається з розмірністю вхідного шару. Нейрони з'єднуються з сусідніми нейронами, що визначає топологію і структуру мапи Кохонена. Нейрони вихідного шару ще називають кластерними елементами, їх кількість визначає максимальну кількість груп, на які система може розділити вхідні дані. Збільшуючи

кількість нейронів другого шару, можна збільшувати деталізацію результатів процесу кластеризації. Оскільки програмний модуль буде визначати 12 груп хвороб для чоловіків та 12 для жінок, доцільним є задання кількості нейронів шару Кохонена не менше 24 (по одному нейрону на кожен кластер). А оскільки для надійної роботи мережі потрібно передбачити певну кількість «запасних» нейронів, то оберемо кількість нейронів шару Кохонена 30.

Оскільки стандартна реалізація мережі Кохонена не передбачає визначеної кількості кластерів, та їх початкові центри приймають випадкові малі значення. Проведена модифікація цієї мережі, що полягає в попередньому визначенні кількості кластерів та їх центрів, що відповідають нормальним та аномальним значенням загального аналізу крові (табл. 1.1 та 1.2).

Мережа має два шари: вхідний та вихідний (шар Кохонена) (рис.2.12). Шар Кохонена складається з деякої кількості n паралельно діючих лінійних елементів. Всі вони мають однакову кількість входів m та отримують на свої входи один і той самий вектор вхідних сигналів $x=(x_1 \dots x_m)$. На виході j -го лінійного елемента отримуємо сигнал, що розраховується за формулою:

$$y_j = w_{j0} \sum_{i=1}^m w_{ji} x_i \quad (2.10)$$

де w_{ji} — ваговий коефіцієнт i -го входу j -го нейрону, w_{j0} — пороговий коефіцієнт.

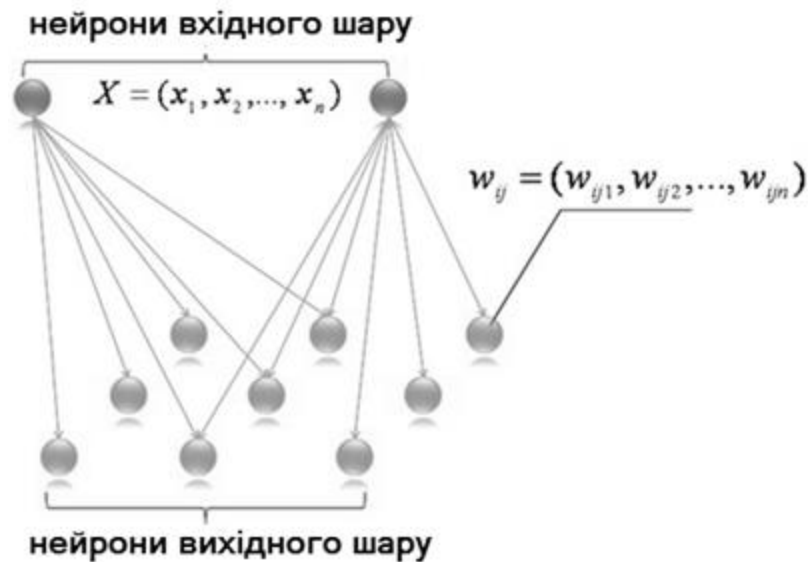

Рисунок 2.12 — Структура мережі Кохонена розроблюваного програмного модулю

Після проходження шару лінійних елементів сигнали подаються на обробку за правилом «переможець забирає все»: серед вихідних сигналів y_i шукається максимальний; його номер $j_{\max} = \arg \max_j \{y_j\}$. Остаточню, на виході сигнал з номером j_{\max} дорівнює одиниці, а всі інші — нулю. Якщо максимум одночасно досягається для декількох j_{\max} , то приймають всі відповідні сигнали рівними одиниці.

Навчання розроблюваної мережі відбувається так. На початку роботи визначається кількість кластерів та їх центри. Дана інформація визначена заздалегідь: кількість кластерів становить 30, початкові центри кластерів відповідають наборам показників хвороб для визначених груп хвороб. Після цього деякий вхідний вектор з набору навчальних вибирається і встановлюється на вході нейронної мережі. На цьому етапі відмінності між вхідним вектором та всіма векторами обчислюються за формулою :

$$D_{ij} = |X^l - W_{ij}| = \sqrt{(x_1 - w_{ij1})^2 + \dots + (x_n - w_{ijn})^2} \quad (2.11)$$

де i та j — показники нейронів у вихідному шарі. Після цього нейронна мережа обирає нейрон-переможця з переліку визначених центрів кластерів, тобто такий, щоб його ваговий вектор був схожий на вхідний за формулою :

$$D(k_1, k_2) = \min_{i,j} D_{i,j} \quad (2.12)$$

де k_1 та k_2 — показники нейрона-переможця. Після цього проводиться корекція вагових векторів переможця та сусідніх з ним нейронів. Ближні нейрони до переможця визначаються топологічною функцією сусідства «Мексиканський капелюх», яка розраховується за формулою:

$$h(p, t) = \exp\left(-\frac{p^2}{\sigma^2(t)}\right)\left(1 - \frac{2}{\sigma^2(t)} p^2\right) \quad (2.13)$$

де p — відстань до нейрона переможця, яка знаходиться за формулою :

$$p = \sqrt{(k_1 - i)^2 + (k_2 - j)^2} \quad (2.14)$$

де σ — функція, що визначає радіус сусідства. На початку функціонування програмного модулю вона включає весь простір сенсорного поля (сітки), але з часом значення її зменшується.

Після обчислення топологічної функції ваги усіх нейронів переобчислюються за формулою (2.15).

$$W_{ij}(t+1) = W_{ij}(t) + \alpha(t)h(p, t)(X^l(t) - W_{ij}(t)) \quad (2.15)$$

де $\alpha(t)$ — функція швидкості навчання, яка також змінюється з часом.

Якщо нейрон є переможцем або сусіднім до нього, його вектор ваг оновлюється або залишається незмінним в іншому випадку. На кожному

кроці нейронна мережа визначає нейрон, чий ваговий вектор найбільш подібний до вхідного, та коригує його ваги та ваги сусідів, щоб наблизити їх до вхідного вектора (рис. 2.13).

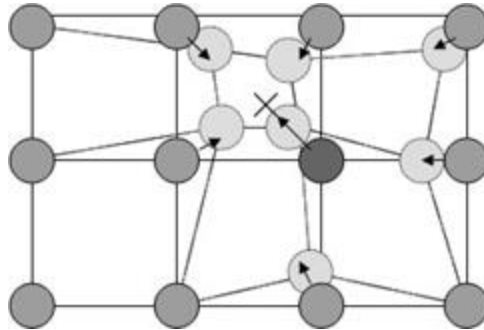

Рисунок 2.13 — Оновлення нейрона-переможця та його сусідів та «підштовхування» в сторону вхідного вектора, що на рисунку позначений «X». Суцільні та пунктирні лінії визначають ситуацію до та після оновлення, відповідно.

Кожен вхідний вектор з навчальної вибірки представляється нейронній мережі і навчання триває або деяке фіксоване число циклів, або доки різниця між вхідним і ваговим векторами досягне заданого значення ϵ . Різниця між сусідніми нейронами зменшується з плином часу, і, отже, вони організовуються у групи (кластери), які відповідають одному з класів з навчальної множини.

З метою оптимізації обчислень запропонованої мережі при розробці програмного модуля також була введена процедура попередньої обробки вхідних даних, при якій значення ознак, що складають вхідний вектор, апроксимуються до певного діапазону. Нормалізація необхідна, оскільки вихідні значення ознак змінюються в достатньо великому діапазоні, тому існує ймовірність некоректної роботи нейронної мережі з такими даними. Так, в одному вхідному векторі можуть міститися значення, що відрізняються один від одного на кілька порядків: стандартний рівень

гемоглобіну — 120-180г/л, колірний показник — 0,85-1,15%. Такий дисбаланс між значеннями показників може викликати нестійкість роботи моделі, погіршувати результати навчання і уповільнювати його процес. Після нормалізації всі значення вхідних ознак будуть приведені до деякого вузького діапазону, а саме - $[0 \dots 1]$ що дозволяє мережі працювати з даними коректніше [17].

Для реалізації запропонованого підходу до діагностування була використана нормалізація вхідних даних за формулою :

$$y = \frac{(x - x_{\min})(d_2 - d_1)}{x_{\max} - x_{\min}} + d_1 \quad (2.16)$$

де: x - значення, що підлягає нормалізації;

$[d_1, d_2]$ — інтервал значень x ;

$[x_{\min}, x_{\max}]$ — інтервал, до якого буде зведене значення x .

Таким чином, був розроблений алгоритм, за яким буде у подальшому працювати програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена.

3 ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОДУЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА

3.1 Обґрунтування вибору мови та середовища програмування

На даний час існує багато програмних середовищ, що підтримують можливість створення нейронних мереж, основними з них є середовища та мови програмування Deductor, MatLAB, Java, C++, C#, кожна з яких має свої недоліки та переваги.

Програмне середовище Deductor передбачає вбудовану реалізацію нейронних мереж, кількість яких в даній програмі обмежена. Дане середовище слугує, насамперед, для користувацьких цілей та може бути використане, зокрема, у якості програми для тестування написаного коду нейронної мережі.

Програмне середовище MatLAB за допомогою вбудованих бібліотек у повній мірі підтримує створення нейронних мереж, але має досить негнучку структуру, обмежені можливості для використання та створення візуального інтерфейсу для написаної програми, додатки, створені за допомогою даного середовища, зазвичай, складні у редагуванні та запуску на різних платформах.

Мова програмування Java доволі проста, безпечна та передбачає запуск на будь-яких платформах. Вона має широку бібліотеку, яка дозволяє повністю реалізувати будь-яку нейронну мережу, але у той же час програми, написані даною мовою є громіздкими та залучають багато ресурсів та часу для виконання, що може бути недоцільним при утворенні програмного модуля, орієнтованого на пересічного користувача.

Мови програмування C++ та C# мають схожі переваги з мовою Java, але бібліотеки цих мов є більш функціональними саме для створення нейронних

мереж, програми, написані на C++ та C# виграють в швидкодії та запуску на різних платформах, а також легко можуть модифікуватись за бажанням.

Всі наведені вище програмні середовища мають можливості реалізації створюваного програмного модуля, у той же час програмне середовище, що обирається, повинно бути, по-перше, кросплатформним, по-друге, програми, створені за допомогою нього повинні легко редагуватись та модифікуватись за бажанням користувача, та по-третє, мати порівняно високу швидкодію виконання програм [14, 17, 18].

Таким чином, взявши до уваги вимоги до мови програмування та оцінивши переваги та недоліки представлених програмних середовищ, було обрано мову C# та середовище Visual Studio. Оскільки мова C# має більше можливостей для реалізації нейронних мереж, ніж C++, а також для неї було створено безліч розширень та бібліотек нейронних мереж, незважаючи на незначну перевагу по швидкості C++, саме мова програмування C# була обрана для реалізації програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі кохонена.

Також була використана бібліотека Accord.NET [19] — це фреймворк для наукових обчислень в .NET. Фреймворк містить набір бібліотек, доступних у вихідному коді, а також через виконувані установники і пакети NuGet. Основні області застосування включають чисельну лінійну алгебру, числову оптимізацію, статистику, машинне навчання, штучні нейронні мережі, обробку сигналів і зображень та допоміжні бібліотеки (такі як побудова графіків і візуалізація). Спочатку проект був створений для розширення можливостей AForge.NET Framework, але з тих пір він включає в себе AForge.NET. Нові версії об'єднали обидві платформи під ім'ям Accord.NET.

3.2 Реалізація основних компонентів програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена

Опишемо оператори, функції та класи, які використовуються для представлення нейронних мереж за допомогою мови програмування С#.

Приклад класів для подання елементів мережі:

```
// Вхід
public class Input
{
    // Зв'язки з нейронами
    public Link[] OutgoingLinks;
}
// Зв'язок входу з нейроном
public class Link
{
    // Нейрон
    public Neuron Neuron;
    // Вага зв'язку
    public double Weight;
}
public class Neuron
{
    //Всі входи нейрону
    public Link[] IncomingLinks;
    // Накопичуваний нейроном заряд
    public double Power { get; set; }
}
```

Для мережі Кохонена приклад задання масивів вхідних векторів та ваг нейронів:

```
public class KohonenNetwork
{
    private readonly Input[] _inputs;
    private readonly Neuron[] _neurons;
    ...
}
```

Приклад обрахунку ваг нейронів:

// Надати вектор на вхід нейронної мережі

```
public int Handle(int[] input)
{
    for (var i = 0; i < _inputs.Length; i++)
    {
        var inputNeuron = _inputs[i];
        foreach (var outgoingLink in inputNeuron.OutgoingLinks)
        {
            outgoingLink.Neuron.Power += outgoingLink.Weight * input[i];
        }
    }
    var maxIndex = 0;
    for (var i = 1; i < _neurons.Length; i++)
    {
        if (_neurons[i].Power > _neurons[maxIndex].Power)
            maxIndex = i;
    }
    //Зняти імпульс з усіх нейронів
```

```

foreach (var outputNeuron in _neurons)
{
    outputNeuron.Power = 0;
}
return maxIndex;
}

```

Приклад навчання:

```

public void Study(int[] input, int correctAnswer)
{
    var neuron = _neurons[correctAnswer];
    for (var i = 0; i < neuron.IncomingLinks.Length; i++)
    {
        var incomingLink = neuron.IncomingLinks[i];
        incomingLink.Weight = incomingLink.Weight + 0.5 * (input[i] -
incomingLink.Weight);
    }
}

```

Основними класами програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена є `Neuron` та `NeuralNetwork`, що представлені на рисунку 3.1. Наведена діаграма класів, побудована у середовищі Rational Rose, демонструє поля кожного класу (Fields), його атрибути (Properties), методи (Methods) та події (Events). Дані класи знаходяться у відносинах залежності, оскільки клас `NeuronNetwork`, фактично, оголошує клас `Neuron` та створює 86 його екземплярів, тобто існування класу `Neuron` залежить від існування класу `NeuralNetwork`.

Рисунок 3.1 — Діаграма класів SOFM.Neuron та SOFM.NeuralNetwork

Кожен клас Neuron має поле Coordinate, що показує позицію нейрона в двовимірній сітці. Поле Weights — це вектор ваг типу generic, що містить значення типу double. Клас Neuron може виконувати операцію ModifyWeights, що переобчислює вектор ваг нейрону, згідно з обраною функцією сусідства «Мексиканський капелюх» (h), формула якої занесена у програмний код, відстанню до нейрона-переможця або значення епсілон, яке за замовченням дорівнює 10^{-4} .

Клас NeuralNetwork містить двовимірну сітку нейронів та може виконувати певний набір операцій:

```

public NeuralNetwork(int 30, int numberOfIterations, double epsilon, Functions f)
// Створює нейронну мережу, що містить 30 нейронів на другому шарі, та
визначену кількість ітерацій, епсілон та функцію топологічного сусідства
«Мексиканський капелюх».
public void ReadDataFromFile(string inputDataFileName)
// Читає інформацію вхідних даних з певного файлу
public void StartLearning()
// Починає навчати мережу.

```

Обчислення функції «Мексиканський капелюх» відбувається за наступною процедурою:

Function.MexicanHat:

```

{
    distance = Math.Sqrt(Math.Pow((winnerCoordinate.X - coordinate.X), 2) +
Math.Pow((winnerCoordinate.Y - coordinate.Y), 2));
    result = Math.Exp(-(distance * distance) / Math.Pow(Sigma(iteration), 2)) * (1
- (2 / Math.Pow(Sigma(iteration), 2)) * (distance * distance));
break;

```

Всі шаблони з навчального набору продовжують подаватися доки вектор ваг не буде переобчислюватись на незначну величину, що не відрізняється від початкової ($currentEpsilon \leq Epsilon$).

```

public void StartLearning()
{
    int iterations = 0;
    while (currentEpsilon > epsilon)
    {

```

```

    List<List<double>>patternsToLearn = new
List<List<double>>(numberOfPatterns);
    foreach (List<double> pArray in patterns)
        patternsToLearn.Add(pArray);
    Random randomPattern = new Random();
    List<double> pattern = new List<double>(inputLayerDimension);
    for (int i = 0; i < numberOfPatterns; i++)
    {
        pattern = patternsToLearn[randomPattern.Next(numberOfPatterns - i)];

        StartEpoch(pattern);

        patternsToLearn.Remove(pattern);
    }
    iterations++;
    OnEndIterationEvent(new EventArgs());
}
}

```

Метод типу `private StartEpoch()` означає знаходження нейрона-переможця та початку процесу перед обчисленням ваг нейронів на всіх зовнішніх шарах `outputLayer`.

```

private void StartEpoch(List<double> pattern)
{
    Neuron Winner = this.FindWinner(pattern);
    currentEpsilon = 0;
    for (int i = 0; i < outputLayerDimension; i++)
        for (int j = 0; j < outputLayerDimension; j++)
        {

```

```

    currentEpsilon +=
        outputLayer[i, j].ModifyWights(pattern, Winner.Coordinate,
            currentIteration, function);
    }
    currentIteration++;
    currentEpsilon = Math.Abs(currentEpsilon /
        (outputLayerDimension * outputLayerDimension));
    EndEpochEventArgs e = new EndEpochEventArgs();
    OnEndEpochEvent(e);
}

```

Таким чином, епоха визначена як процес подання одного з шаблонів на вхід нейронної мережі, а ітерація являє собою набір епох, коли всі шаблони із навчальної множини представлені на входи нейронної мережі. Щоразу, коли епохи або ітерації закінчуються, відбуваються відповідні події [35, 37-40].

```

protected virtual void OnEndEpochEvent(EndEpochEventArgs e)
{
    if (EndEpochEvent != null)
        EndEpochEvent(this, e);
}

protected virtual void OnEndIterationEvent(EventArgs e)
{
    if (EndIterationEvent != null)
        EndIterationEvent(this, e);
}

```


Таким чином, в даному розділі були зазначені переваги обраної мови програмування, яка була використана для програмної реалізації запропонованого підходу, визначені класи програмного модуля та представлені елементи програмного коду, що демонструють основні виконувані операції.

4 ТЕСТУВАННЯ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ ПРОГРАМНОГО МОДУЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА

4.1 Тестування програмного модуля попереднього

Завданням розробленого програмного модуля — встановлення попереднього діагнозу пацієнта на основі показників його загального аналізу крові.

Після запуску програми відкриється головне вікно (рис.4.1).

Попереднє діагностування захворювань за аналізом крові

Діагностування **Навчання**

Стать: Ч Ж Тиск: / Вік: До 15 15-20 50+

Введіть результати загального аналізу крові:

Лейкоцити WBC	<input type="text"/>	Тромбоцити PLT	<input type="text"/>
Еритроцити RBC	<input type="text"/>	Швидкість осідання еритроцитів - ШОЕ (ESR), Формула крові	<input type="text"/>
Гемоглобін HGB	<input type="text"/>	Нейтрофіли NEU	<input type="text"/>
Гематокрит HCT	<input type="text"/>	Лімфоцити LYMPH	<input type="text"/>
Середній об'єм еритроцитів MCV	<input type="text"/>	Моноцити MONO	<input type="text"/>
Середній вміст гемоглобіну в еритроциті MCH	<input type="text"/>	Еозінофіли EO	<input type="text"/>
Середня концентрація гемоглобіну в еритроциті MCHC	<input type="text"/>	Базофіли BASO	<input type="text"/>
Індекс розподілу еритроцитів RDW-CV	<input type="text"/>	<input type="button" value="Продіагностувати"/>	

Рисунок 4.1 — Початкове вікно програмного модуля

Якщо нейронна мережа ще не пройшла процес навчання, то потрібно обрати вкладку «Навчання», після чого з'явиться вікно, представлене на рис.

4.2. Там можна обрати одну із 2 опцій:

- завантажити навчену нейронну мережу із файлу;
- провести навчання нейромережі на нових даних.

У обох випадках з'явиться додаткове вікно навігатора для вказання місця знаходження потрібного файлу на диску, як показано на рис. 4.3.

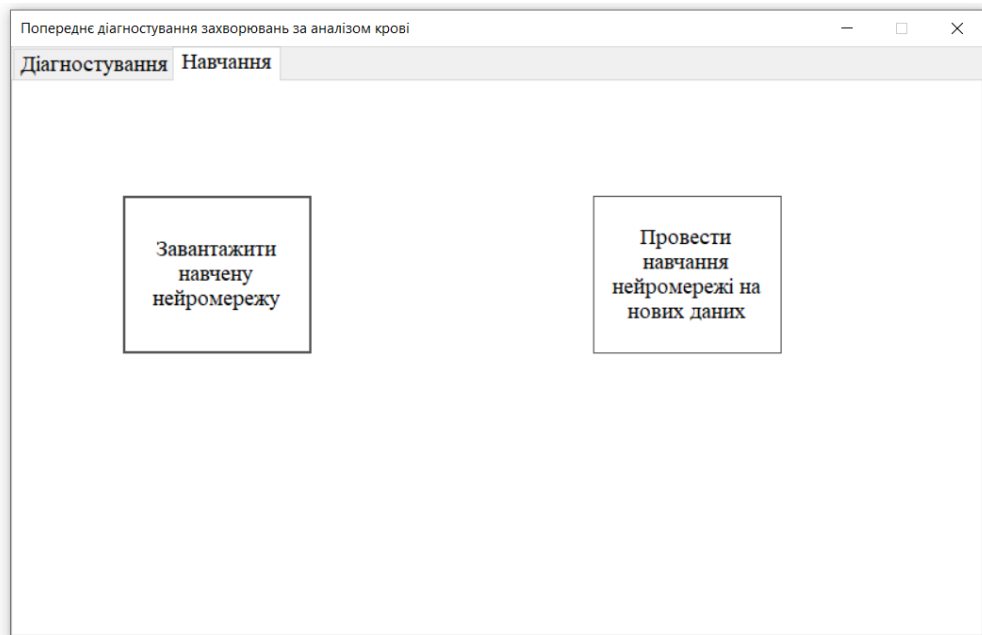

Рисунок 4.2 — Вкладка «Навчання» програмного модуля

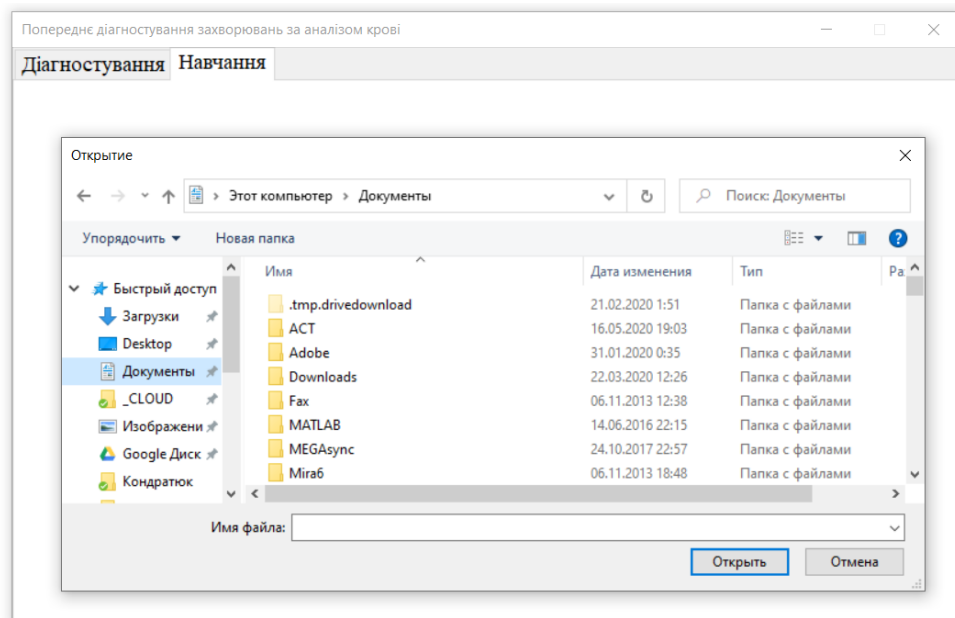

Рисунок 4.3 — Додаткове вікно навігатора для вказання місця знаходження потрібного файлу на диску

Інформація про навчену нейромережу Кохонена зберігається у вигляді .txt файлу, який представляє собою масив чисел (матриця ваг нейронів мережі) розміром $m \times n$, де $m=19$ (де 17 — кількість входів нейромережі, на які подаються 15 параметрів аналізу крові, значення статі і віку пацієнта, а також значення артеріального тиску), а n — кількість нейронів у мережі Кохонена.

Інформація про навчальну вибірку також зберігається у вигляді .txt файлу, який являє собою масив чисел розміром $V \times (m+2)$, де до m додається 2 параметри: ідентифікатор відомого пацієнта та мітка класу хвороб, а V — обсяг навчальної вибірки, тобто кількість пацієнтів з відомими групами хвороб, на прикладах яких навчається мережа Кохонена.

Після проведення навчання мережа Кохонена готова до використання для попереднього діагностування пацієнтів і тому можна перейти на вкладку «Діагностування» та заповнити всі поля параметрами пацієнта (стать, вік) та його аналізу крові (як це показано на рис. 4.4).

Попереднє діагностування захворювань за аналізом крові

Діагностування **Навчання**

Стать: Ч Ж Тиск: / Вік: До 15 15-20 50+

Введіть результати загального аналізу крові:

Лейкоцити WBC	<input type="text" value="5"/>	Тромбоцити PLT	<input type="text" value="210"/>
Еритроцити RBC	<input type="text" value="4.2"/>	Швидкість осідання еритроцитів - ШОЕ (ESR),	<input type="text" value="9"/>
Гемоглобін HGB	<input type="text" value="132"/>	Формула крові	
Гематокрит HCT	<input type="text" value="0.44"/>	Нейтрофіли NEU	<input type="text" value="4"/>
Середній об'єм еритроцитів MCV	<input type="text" value="87"/>	Лімфоцити LYMPH	<input type="text" value="2"/>
Середній вміст гемоглобіну в еритроциті MCH	<input type="text" value="29"/>	Моноцити MONO	<input type="text" value="0.3"/>
Середня концентрація гемоглобіну в еритроциті MCHC	<input type="text" value="36"/>	Еозінофіли EO	<input type="text" value="0.4"/>
Індекс розподілу еритроцитів RDW-CV	<input type="text" value="7.2"/>	Базофіли BASO	<input type="text" value="0.06"/>

Рисунок 4.4 — Заповнення на вкладці «Діагностування» всіх полів параметрів пацієнта (стать, вік), його аналізу крові та параметрів тиску.

Далі потрібно натиснути на кнопку «Продіагностувати» і з'явиться вікно з результатом попереднього діагностування пацієнта (див. рис. 4.5).

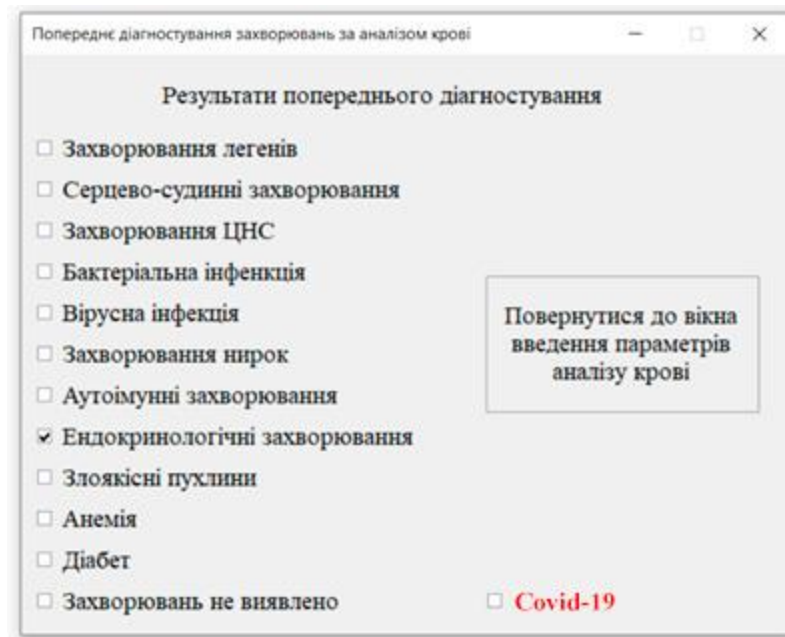

Рисунок 4.5 — Вікно модуля з результатом попереднього діагностування пацієнта

Із рис. 4.5 видно, що пацієнт має хворобу із групи «Ендокринологічні захворювання». Із цього вікна можна повернутись до вікна по рис.4.4, натиснувши кнопку «Повернутися до вікна введення параметрів аналізу крові».

Тестування розробленого програмного модуля показало його надійну роботу в різних режимах та повну відповідність поставленому завданню.

4.2 Аналіз результатів роботи програмного модуля

Проведемо експериментальні дослідження програмного модуля з метою перевірки його коректного функціонування та визначення достовірності діагностики у порівнянні з програмами-аналогами. Для проведення експериментів була використані на безкоштовні загальнодоступні бази даних показників аналізів крові та відповідних хвороб [14].

Проведемо тестування надійності програмного модуля попередньої діагностики пацієнта на основі нейронної мережі Кохонена проти аналогового програмного забезпечення. Для порівняння оберемо найпопулярнішу систему онлайн діагностування YourDiagnosis [14], яка базується на медичних алгоритмах. Для діагностування візьмемо 100 наборів вхідних значень та визначимо чи правильно вони були розпізнані. Результати тестування представлені у табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Результати тестування розробленого програмного модуля та програми-аналога YourDiagnosis

Програмний засіб	Кількість пацієнтів у тестовій вибірці	Кількість правильно діагностованих пацієнтів	Кількість невірно діагностованих пацієнтів	Достовірність діагностування пацієнтів
YourDiagnosis	100	84	16	84 %
Розроблений програмний модуль	100	92	8	92 %

Із табл. 4.2 видно, що розроблений програмний модуль має вищу достовірність попереднього діагностування пацієнтів (92%), ніж аналогічна програма (84%), а значить достовірність попереднього діагностування пацієнтів покращена на 8%, тобто мета роботи досягнута.

Тестування розробленого програмного модуля попередньої діагностики пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена показало його надійну працездатність. Програмний модуль повністю виконує поставлене завдання.

5 РОЗРАХУНОК ЕКОНОМІЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО МОДУЛЯ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА

5.1 Комерційний та технологічний аудит науково-технічної розробки

Метою даного розділу є проведення технологічного аудиту, в даному випадку нового удосконаленого програмного модулю попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена. А розроблюваний додаток допоможе більш точно встановити діагноз і при цьому зекономити час лікарів і пацієнтів.

Особливістю програми є те, що дана технологія є підвищення достовірності попереднього медичного діагностування пацієнтів шляхом створення програмного модуля кластеризації пацієнтів за аналізом крові та показником тиску на основі нейронної мережі Кохонена.

Аналогом може бути YourDiagnosis, приблизна ціна від 7000 \$ або 280000 грн.

Для проведення комерційного та технологічного аудиту залучають не менше 3-х незалежних експертів. Оцінювання науково-технічного рівня розробки та її комерційного потенціалу рекомендується здійснювати із застосуванням п'ятибальної системи оцінювання за 12-ма критеріями, у відповідності із табл. 5.1.

Таблиця 5.1 — Рекомендовані критерії оцінювання комерційного потенціалу розробки та їх можлива бальна оцінка

Бали (за 5-ти бальною шкалою)					
Кри-терій	0	1	2	3	4
Технічна здійсненність концепції					

Продовження таблиці 5.1

1	Достовірність концепції не підтверджена	Концепція підтверджена експертними висновками	Концепція підтверджена розрахунками	Концепція перевірена на практиці	Перевірено роботоздатність продукту в реальних умовах
Ринкові переваги					
2	Багато аналогів на малому ринку	Ринкові п Мало аналогів на малому ринку	Кілька аналогів на великому ринку	Один аналог на великому ринку	Продукт не має аналогів на великому ринку
3	Ціна продукту значно вища за ціни аналогів	Ціна продукту дещо вища за ціни аналогів	Ціна продукту приблизно дорівнює цінам аналогів	Ціна продукту дещо нижче за ціни аналогів	Ціна продукту значно нижче за ціни аналогів
4	Технічні та споживчі властивості продукту значно гірші, ніж в аналогів	Технічні та споживчі властивості продукту трохи гірші, ніж в аналогів	Технічні та споживчі властивості продукту на рівні аналогів	Технічні та споживчі властивості продукту трохи кращі, ніж в аналогів	Технічні та споживчі властивості продукту значно кращі, ніж в аналогів
5	Експлуатаційні витрати значно вищі, ніж в аналогів	Експлуатаційні витрати дещо вищі, ніж в аналогів	Експлуатаційні витрати на рівні експлуатаційних витрат аналогів	Експлуатаційні витрати трохи нижчі, ніж в аналогів	Експлуатаційні витрати значно нижчі, ніж в аналогів
Ринкові перспективи					
6	Ринок малий і не має позитивної динаміки	Ринок малий, але має позитивну динаміку	Середній ринок з позитивною динамікою	Великий стабільний ринок	Великий ринок з позитивною динамікою
7	Активна конкуренція великих компаній на ринку	Активна конкуренція	Помірна конкуренція	Незначна конкуренція	Конкурентів немає
Практик на здійсненність					
8	Відсутні фахівці як з технічної, так і з комерційної реалізації ідеї	Необхідно наймати фахівців або витратити значні кошти та час на навчання наявних фахівців	Необхідне незначне навчання фахівців та збільшення їх штату	Необхідне незначне навчання фахівців	Є фахівці з питань як з технічної, так із комерційної реалізації ідеї
9	Потрібні значні фінансові ресурси, які відсутні. Джерела фінансування ідеї відсутні	Потрібні незначні фінансові ресурси. Джерела фінансування відсутні	Потрібні значні фінансові ресурси. Джерела фінансування є	Потрібні незначні фінансові ресурси. Джерела фінансування є	Не потребує додаткового фінансування

Закінчення таблиці 5.1

10	Необхідна розробка нових матеріалів	Потрібні матеріали, що використовуються у військово-промислового комплексу	Потрібні дорогі матеріали	Потрібні досяжні та дешеві матеріали	Всі матеріали для реалізації ідеї відомі та давно використовуються у виробництві
11	Термін реалізації ідеї більший за 10 років	Термін реалізації ідеї більший за 5 років. Термін окупності інвестицій більше 10-ти	Термін реалізації ідеї від 3-х до 5-ти років. Термін окупності	Термін реалізації ідеї менше 3-х років. Термін окупності інвестицій	Термін реалізації ідеї менше 3-х років. Термін окупності інвестицій менше 3-х
12	Необхідна розробка регламентних документів та отримання великої кількості дозвільних документів	Необхідно отримання великої кількості дозвільних документів на виробництво та реалізацію	Процедура отримання дозвільних документів для виробництва та реалізації	Необхідно тільки повідомлення відповідним органам	Відсутні будь-які регламентні обмеження на виробництво та реалізацію продукту

Усі дані по кожному параметру занесено в таблиці 5.2

Таблиця 5.2 — Результати оцінювання комерційного потенціалу розробки

Критерії оцінювання	ПІБ експертів		
	Експерт 1	Експерт 2	Експерт 3
	Бали		
Технічна здійсненність концепції	3	3	4
Наявність аналогів на ринку	3	3	4
Цінова політика	4	4	4
Технічні та споживчі властивості виробу	4	3	4
Експлуатаційні витрати	3	4	3
Ринок збуту	4	3	4
Конкурентоспроможність	3	4	3
Фахівці з технічної і комерційної реалізації	4	3	4
Фінансування	4	4	3
Матеріально-технічна база	3	3	3
Термін реалізації ідеї	4	4	4
Супровідна документація	4	3	4
Сума	43	41	44
Середньоарифметична сума балів	$(43+41+44) / 3 = 42,67$		

За даними таблиці 5.2 можна зробити висновок щодо рівня комерційного потенціалу даної розробки. Для цього доцільно скористатись рекомендаціями, наведеними в таблиці 5.3.

Таблиця 5.3 — Рівні комерційного потенціалу розробки

Середньоарифметична сума балів СБ, розрахована на основі висновків експертів	Рівень комерційного потенціалу розробки
0 - 10	Низький
11 - 20	Нижче середнього
21 - 30	Середній
31 - 40	Вище середнього
41 - 48	Високий

Як видно з таблиці, рівень комерційного потенціалу розроблюваного нового програмного продукту є високим, що досягається за рахунок того, що програмний продукт є удосконаленим програмним модулем попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена. А розроблюваний додаток допоможе більш точно встановити діагноз і при цьому зекономити час лікарів і пацієнтів. Особливістю програми є те, що дана технологія є підвищення достовірності попереднього медичного діагностування пацієнтів шляхом створення програмного модуля кластеризації пацієнтів за аналізом крові та показником тиску на основі нейронної мережі Кохонена.

5.2 Прогнозування витрат на виконання науково-дослідної (дослідно-конструкторської) роботи

Основна заробітна плата розробників, яка розраховується за формулою:

$$Z_o = \frac{M}{T_p} \cdot t, \quad (5.1)$$

де M — місячний посадовий оклад конкретного розробника (дослідника), грн.;

T_p — число робочих днів в місяці, 20 днів;
 t — число днів роботи розробника (дослідника).
 Результати розрахунків зведемо до таблиці 5.4.

Таблиця 5.4 — Основна заробітна плата розробників

Найменування посади	Місячний посадовий оклад, грн.	Оплата за робочий день, грн.	Число днів роботи	Витрати на заробітну плату, грн.
Керівник проекту	58000	2900,00	38	110200,000
Програміст	55000	2750,00	38	104500,000
Всього				214700,00

Так як в даному випадку розробляється програмний продукт, то розробник виступає одночасно і основним робітником, і тестувальником розроблюваного програмного продукту.

Додаткова заробітна плата розробників, які приймали участь в розробці обладнання.

Додаткова заробітна плата прийнято розраховувати як 15 % від основної заробітної плати розробників та робітників:

$$Z_d = Z_o \cdot 15 \% / 100 \% \quad (5.2)$$

$$Z_d = (214700,00 \cdot 15 \% / 100 \%) = 32205,00 \text{ (грн.)}$$

Згідно діючого законодавства нарахування на заробітну плату складають 22 % від суми основної та додаткової заробітної плати.

$$H_z = (Z_o + Z_d) \cdot 22 \% / 100\% \quad (5.3)$$

$$H_3 = (214700,00 + 32205,00) \cdot 22 \% / 100 \% = 54319,10 \text{ (грн.)}$$

Оскільки для розроблювального пристрою не потрібно витратити матеріали та комплектуючі, то витрати на матеріали і комплектуючі дорівнюють нулю.

Амортизація обладнання, що використовувалось для розробки в спрощеному вигляді амортизація обладнання, що використовувалась для розробки розраховується за формулою:

$$A = \frac{Ц}{T_{\text{в}} \cdot 12} \cdot t_{\text{вик}} \text{ [грн.]}. \quad (5.4)$$

де Ц — балансова вартість обладнання, грн.;

T — термін корисного використання обладнання згідно податкового законодавства, років

$t_{\text{вик}}$ — термін використання під час розробки, місяців

Розрахуємо, для прикладу, амортизаційні витрати на комп'ютер балансова вартість якого становить 20000 грн., термін його корисного використання згідно податкового законодавства — 2 роки, а термін його фактичного використання — 1,90 міс.

$$A_{\text{обл}} = \frac{20000}{2} \times \frac{1,9}{12} = 1583,33 \text{ грн.}$$

Аналогічно визначаємо амортизаційні витрати на інше обладнання та приміщення. Розрахунки заносимо до таблиці 5.5. Але, так як вартість ліцензійної ОС та спеціалізованих ліцензійних нематеріальних ресурсів менше 20000 грн, то даний нематеріальний актив (Microsoft Visual Studio Professional 2022) не амортизується, а його вартість включається у вартість розробки повністю, $B_{\text{нем.ак.}} = 18812 \text{ грн.}$

Таблиця 5.5 — Амортизаційні відрахування матеріальних і нематеріальних ресурсів для розробників

Найменування обладнання	Балансова вартість, грн.	Строк корисного використання, років	Термін використання обладнання, місяців	Амортизаційні відрахування, грн.
Комп'ютер та комп'ютерна периферія (Ноутбук ASUS F556U)	20000	2	1,90	1583,333
Офісне обладнання (меблі)	28000	4	1,90	1108,333
Приміщення	150000	20	1,90	1187,500
Всього				3879,17

Тарифи на електроенергію для побутових споживачів (промислових підприємств) відрізняються від тарифів на електроенергію для населення. При цьому тарифи на розподіл електроенергії у різних постачальників (енергорозподільних компаній), будуть різними. Крім того, розмір тарифу залежить від класу напруги (1-й або 2-й клас). Тарифи на розподіл електроенергії для всіх енергорозподільних компаній встановлює Національна комісія з регулювання енергетики і комунальних послуг (НКРЕКП). Витрати на силову електроенергію розраховуються за формулою:

$$V_e = V \cdot P \cdot \Phi \cdot K_{\Pi}, \quad (5.5)$$

де V — вартість 1 кВт-години електроенергії для 1 класу підприємства,
 $V = 6,2$ грн./кВт;

P – встановлена потужність обладнання, кВт. $P = 0,4$ кВт;

Φ – фактична кількість годин роботи обладнання, годин.

K_{Π} – коефіцієнт використання потужності, $K_{\Pi} = 0,9$.

$$V_e = 0,9 \cdot 0,4 \cdot 8 \cdot 38 \cdot 6,2 = 678,528 \text{ (грн.)}$$

До статті «Інші витрати» належать витрати, які не знайшли відображення у зазначених статтях витрат і можуть бути віднесені безпосередньо на собівартість досліджень за прямими ознаками. Витрати за статтею «Інші витрати» розраховуються як 50...100% від суми основної заробітної плати дослідників:

$$I_e = (Z_o + Z_p) \cdot \frac{H_{ib}}{100\%}, \quad (5.6)$$

де H_{ib} – норма нарахування за статтею «Інші витрати».

$$I_e = 214700,00 * 82\% / 100\% = 176054 \text{ (грн.)}$$

До статті «Накладні (загальновиробничі) витрати» належать: витрати, пов'язані з управлінням організацією; витрати на винахідництво та раціоналізацію; витрати на підготовку (перепідготовку) та навчання кадрів; витрати, пов'язані з набором робочої сили; витрати на оплату послуг банків; витрати, пов'язані з освоєнням виробництва продукції; витрати на науково-технічну інформацію та рекламу та ін. Витрати за статтею «Накладні (загальновиробничі) витрати» розраховуються як 100...150% від суми основної заробітної плати дослідників:

$$H_{нзв} = (Z_o + Z_p) \cdot \frac{H_{нзв}}{100\%}, \quad (4.7)$$

де $H_{нзв}$ — норма нарахування за статтею «Накладні (загальновиробничі) витрати».

$$H_{нзв} = 214700,00 * 109\% / 100\% = 234023 \text{ (грн.)}$$

Витрати на проведення науково-дослідної роботи.

Сума всіх попередніх статей витрат дає загальні витрати на проведення науково-дослідної роботи:

$$B_{заг} = 214700,00 + 32205,00 + 54319,10 + 3879,17 + 18812 + 678,53 + 176054 + 234023 = 734670,79 \text{ грн.}$$

Розрахунок загальних витрат на науково-дослідну (науково-технічну) роботу та оформлення її результатів.

Загальні витрати на завершення науково-дослідної (науково-технічної) роботи та оформлення її результатів розраховуються ZB , визначається за формулою:

$$ZB = \frac{B_{заг}}{\eta} \text{ (грн)}, \quad (5.8)$$

де η — коефіцієнт, який характеризує етап (стадію) виконання науково-дослідної роботи.

Так, якщо науково-технічна розробка знаходиться на стадії: науково-дослідних робіт, то $\eta=0,1$; технічного проектування, то $\eta=0,2$; розробки конструкторської документації, то $\eta=0,3$; розробки технологій, то $\eta=0,4$; розробки дослідного зразка, то $\eta=0,5$; розробки промислового зразка, то $\eta=0,7$; впровадження, то $\eta=0,9$. Оберемо $\eta = 0,5$, так як розробка, на даний момент, знаходиться на стадії дослідного зразка:

$$ZB = 734670,79 / 0,5 = 1469342 \text{ грн.}$$

5.3 Розрахунок економічної ефективності науково-технічної розробки за її можливої комерціалізації потенційним інвестором

В ринкових умовах узагальнювальним позитивним результатом, що його може отримати потенційний інвестор від можливого впровадження результатів тієї чи іншої науково-технічної розробки, є збільшення у потенційного інвестора величини чистого прибутку. Саме зростання чистого прибутку забезпечить потенційному інвестору надходження додаткових

коштів, дозволить покращити фінансові результати його діяльності, підвищить конкурентоспроможність та може позитивно вплинути на ухвалення рішення щодо комерціалізації цієї розробки.

Для того, щоб розрахувати можливе зростання чистого прибутку у потенційного інвестора від можливого впровадження науково-технічної розробки необхідно:

— вказати, з якого часу можуть бути впроваджені результати науково-технічної розробки;

— зазначити, протягом скількох років після впровадження цієї науково-технічної розробки очікуються основні позитивні результати для потенційного інвестора (наприклад, протягом 3-х років після її впровадження);

— кількісно оцінити величину існуючого та майбутнього попиту на цю або аналогічні чи подібні науково-технічні розробки та назвати основних суб'єктів (зацікавлених осіб) цього попиту;

— визначити ціну реалізації на ринку науково-технічних розробок з аналогічними чи подібними функціями.

При розрахунку економічної ефективності потрібно обов'язково враховувати зміну вартості грошей у часі, оскільки від вкладення інвестицій до отримання прибутку минає чимало часу. При оцінюванні ефективності інноваційних проектів передбачається розрахунок таких важливих показників:

— абсолютного економічного ефекту (чистого дисконтованого доходу);

— внутрішньої економічної дохідності (внутрішньої норми дохідності);

— терміну окупності (дисконтованого терміну окупності).

Аналізуючи напрямки проведення науково-технічних розробок, розрахунок економічної ефективності науково-технічної розробки за її можливої комерціалізації потенційним інвестором можна об'єднати, враховуючи визначені ситуації з відповідними умовами.

Розробка чи суттєве вдосконалення програмного засобу (програмного забезпечення, програмного продукту) для використання масовим споживачем.

В цьому випадку майбутній економічний ефект буде формуватися на основі таких даних:

$$\Delta\Pi_i = (\pm\Delta C_o \cdot N + C_o \cdot \Delta N)_i \cdot \lambda \cdot \rho \cdot \left(1 - \frac{\vartheta}{100}\right), \quad (5.10)$$

де $\pm\Delta C_o$ — зміна вартості програмного продукту (зростання чи зниження) від впровадження результатів науково-технічної розробки в аналізовані періоди часу;

N — кількість споживачів які використовували аналогічний продукт у році до впровадження результатів нової науково-технічної розробки;

C_o — основний оціночний показник, який визначає діяльність підприємства у даному році після впровадження результатів наукової розробки, $C_o = C_o \pm \Delta C_o$;

C_b — вартість програмного продукту у році до впровадження результатів розробки;

ΔN — збільшення кількості споживачів продукту, в аналізовані періоди часу, від покращення його певних характеристик;

λ — коефіцієнт, який враховує сплату податку на додану вартість. Ставка податку на додану вартість дорівнює 20%, а коефіцієнт $\lambda = 0,8333$.

ρ — коефіцієнт, який враховує рентабельність продукту;

ϑ — ставка податку на прибуток, у 2022 році $\vartheta = 18\%$.

Припустимо, що при прогнозованій ціні 55000 грн. за одиницю виробу, термін збільшення прибутку складе 3 роки. Після завершення розробки і її вдосконалення, можна буде підняти її ціну на 5000 грн. Кількість одиниць реалізованої продукції також збільшиться: протягом першого року – на 1000 шт., протягом другого року – на 800 шт., протягом

третього року на 500 шт. [21] До моменту впровадження результатів наукової розробки реалізації продукту не було:

$$\Delta\Pi_1 = (0 \cdot 5000 + (55000 + 5000) \cdot 1000) \cdot 0,8333 \cdot 0,26 \cdot (1 - 0,18) = 9771666,276 \text{ грн.}$$

$$\Delta\Pi_2 = (0 \cdot 5000 + (55000 + 5000) \cdot (1000 + 800)) \cdot 0,8333 \cdot 0,26 \cdot (1 - 0,18) = 19187999,232 \text{ грн.}$$

$$\Delta\Pi_3 = (0 \cdot 5000 + (55000 + 5000) \cdot (1000 + 800 + 500)) \cdot 0,8333 \cdot 0,26 \cdot (1 - 0,18) = 24517999,019 \text{ грн.}$$

Отже, комерційний ефект від реалізації результатів розробки за три роки складе 53477664,53 грн.

Розраховуємо приведену вартість збільшення всіх чистих прибутків $ПП$, що їх може отримати потенційний інвестор від можливого впровадження та комерціалізації науково-технічної розробки:

$$ПП = \sum_1^T \frac{\Delta\Pi_i}{(1 + \tau)^t}, \quad (5.11)$$

де $\Delta\Pi_i$ – збільшення чистого прибутку у кожному із років, протягом яких виявляються результати виконаної та впровадженої науково-дослідної (науково-технічної) роботи, грн;

T – період часу, протягом якою виявляються результати впровадженої науково-дослідної (науково-технічної) роботи, роки;

τ – ставка дисконтування, за яку можна взяти щорічний прогнозований рівень інфляції в країні, $\tau = 0,05 \dots 0,15$;

t — період часу (в роках).

Збільшення прибутку ми отримаємо починаючи з першого року:

$$ПП = (9771666,276 / (1 + 0,1)^1) + (19187999,232 / (1 + 0,1)^2) + (24517999,019 / (1 + 0,1)^3) = 8883332,98 + 15857850,61 + 18420735,55 = 43161919,14 \text{ грн.}$$

Далі розраховують величину початкових інвестицій PV , які потенційний інвестор має вкласти для впровадження і комерціалізації науково-технічної розробки. Для цього можна використати формулу:

$$PV = k_{инв} * ZB, \quad (5.12)$$

де $k_{инв}$ — коефіцієнт, що враховує витрати інвестора на впровадження науково-технічної розробки та її комерціалізацію. Це можуть бути витрати на підготовку приміщень, розробку технологій, навчання персоналу, маркетингові заходи тощо; зазвичай $k_{инв}=2\dots5$, але може бути і більшим;

ZB — загальні витрати на проведення науково-технічної розробки та оформлення її результатів, грн.

$$PV = 2 * 1469342 = 2938683,18 \text{ грн.}$$

Тоді абсолютний економічний ефект E_{abc} або чистий приведений дохід (NPV , *Net Present Value*) для потенційного інвестора від можливого впровадження та комерціалізації науково-технічної розробки становитиме:

$$E_{abc} = ПП - PV, \quad (5.13)$$

$$E_{abc} = 43161919,14 - 2938683,18 = 40223235,96 \text{ грн.}$$

Оскільки $E_{abc} > 0$ то вкладання коштів на виконання та впровадження результатів даної науково-дослідної (науково-технічної) роботи може бути доцільним.

Для остаточного прийняття рішення з цього питання необхідно розрахувати внутрішню економічну дохідність або показник внутрішньої норми дохідності (IRR , *Internal Rate of Return*) вкладених інвестицій та порівняти її з так званою бар'єрною ставкою дисконтування, яка визначає ту мінімальну

внутрішню економічну дохідність, нижче якої інвестиції в будь-яку науково-технічну розробку вкладати буде економічно недоцільно.

Розрахуємо відносну (щорічну) ефективність вкладених в наукову розробку інвестицій E_e . Для цього використаємо формулу:

$$E_e = T_{жс} \sqrt[3]{1 + \frac{E_{abc}}{PV}} - 1, \quad (5.14)$$

$T_{жс}$ – життєвий цикл наукової розробки, роки.

$$E_e = \sqrt[3]{(1 + 40223235,96/2938683,18)} - 1 = 1,449$$

Визначимо мінімальну ставку дисконтування, яка у загальному вигляді визначається за формулою:

$$\tau = d + f, \quad (5.15)$$

де d — середньозважена ставка за депозитними операціями в комерційних банках; в 2022 році в Україні $d = (0,09...0,14)$;

f – показник, що характеризує ризикованість вкладень; зазвичай, величина $f = (0,05...0,5)$.

$$\tau_{\min} = 0,14 + 0,05 = 0,19.$$

Так як $E_e > \tau_{\min}$, то інвестор може бути зацікавлений у фінансуванні даної наукової розробки.

Розрахуємо термін окупності вкладених у реалізацію наукового проекту інвестицій за формулою:

$$T_{ок} = \frac{1}{E_e}, \quad (5.16)$$

$$T_{ок} = 1 / 1,449 = 0,69 \text{ р.}$$

Оскільки $T_{ок} < 3$ -х років, а саме термін окупності рівний 0,69 роки, то фінансування даної наукової розробки є доцільним.

Висновки до розділу: економічна частина даної роботи містить розрахунок витрат на розробку нового програмного продукту, сума яких складає 1469342 гривень. Було спрогнозовано орієнтовану величину витрат по кожній з статей витрат. Також розраховано чистий прибуток, який може отримати виробник від реалізації нового технічного рішення, розраховано період окупності витрат для інвестора та економічний ефект при використанні даної розробки. В результаті аналізу розрахунків можна зробити висновок, що розроблений програмний продукт за ціною дешевший за аналог і є висококонкурентоспроможним. Період окупності складе близько 0,69 роки.

ВИСНОВКИ

У магістерській кваліфікаційній роботі досліджений процес попереднього медичного діагностування пацієнтів за аналізом крові та артеріального тиску, розроблено програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена.

У першому розділі магістерської роботи було проведено аналіз предметної області для створення програмного модуля. У ході аналізу предметної області були проаналізовані сучасні процеси та методи діагностування пацієнтів, запропонований метод медичного діагностування, що використовує значення показників загального аналізу крові та артеріального тиску для визначення групи захворювань, до яких відноситься хвороба пацієнта.

У другому розділі магістерської роботи було проведено аналіз процесу кластеризації, також обгрунтовано вибір методу кластеризації. Розроблено структуру, математичну модель, порядок функціонування нейронної мережі Кохонена та алгоритм функціонування програмного модуля попереднього діагностування.

У третьому розділі магістерської роботи обгрунтовано вибір мови та середовища програмування для розробки програмного модуля та створено діаграму класів для його функціонування, реалізовані всі основні модулі програми.

У четвертому розділі магістерської роботи було протестовано можливості програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена, а саме: завантаження даних та навчання мережі на їх основі, проведення тестового діагностування з вводом даних та отримання результатів, щодо груп хвороб тестового пацієнта. Всі функції працюють коректно. Також проведено тестування розробленого програмного модуля та програми-аналога YourDiagnosis. Розроблений програмний модуль

має вищу достовірність попереднього діагностування пацієнтів (92%), ніж аналогічна програма (84%), а значить достовірність попереднього діагностування пацієнтів покращена на 8%.

У п'ятому розділі магістерської роботи було виконано розрахунок економічної доцільності створення програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена, проведено технологічний аудит для науково-технічної розробки, здійснено розрахунок потрібних економічних затрат (на оплату праці, відрахування на заробітню плату, сировину та матеріали амортизацію обладнання програмних засобів, на електроенергію), що необхідні для реалізації додатку. Також проведено порівняння з аналогами та визначення економічної ефективності розробки за її впровадження безпосередньо розробником (замовником).

Розроблений програмний модуль є безкоштовним, надійним, простим у використанні та має більшу достовірність отриманих результатів порівняно з конкурентами. Програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена повністю придатний до використання і може використовуватися у медичній сфері з метою попередньої діагностики пацієнтів та економії часу лікарів і пацієнтів. Програмний модуль може бути вдосконалений при потребі.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

- 1 В. О. Кондратюк, Л.А. Савицька, Н. В. Добровольська. ПРОГРАМНИЙ МОДУЛЬ ПОПЕРЕДНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ КОХОНЕНА. Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія. м. Вінниця - 2023. №1, том 56.
- 2 Автоматизация медицинских учреждений [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.aksimed.ru/clients/> - Назва з екрану
- 3 Телемедицина [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Телемедицина> - Назва з екрану
- 4 Алгоритми діагностування пацієнтів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vidal.by/vracham/Informatsiya-dlya-spetsialistov/Nevrologiya-psihiatriya/Algoritmy-diagnostiki-i-vedeniya-patsientov/> - Назва з екрану
- 5 Анализы крови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://medportal.ru/enc/analysis/blood/> - Назва з екрану
- 6 Загальний аналіз крові [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrhealth.net/zagalnij-analiz-krovi/> - Назва з екрану
- 7 Общий анализ крови: расшифровка и нормы [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rheumatology.org.ua/blog/articles/1076/> - Назва з екрану
- 8 Симахин В.А. Кластеризация медицинских данных с помощью нейросетей / В.А. Симахин, А.В. Кашинцев [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://neurocomp.ru/klasterizaciya-medicinskix-dannyx-s-pomoshhyu-nejrosetej/> - Назва з екрану
- 9 Автоматизация общего анализа крови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.myshared.ru/slide/114542/> - Назва з екрану
- 10 Автоматизация - химический анализ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ngpedia.ru/id226550p1.html> - Назва з екрану

11 Your Diagnosis. Your Free Online Medical Diagnosis & Symptoms Analysis Tool [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.yourdiagnosis.com/> - Назва з екрану.

12 Диагноз.ру. Инновационный медицинский центр [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.diagnos.ru/> - Назва з екрану.

13 Руденко О.Г. Искусственные нейронные сети / О.Г. Руденко, Е.В. Бодянский – Харьков, 2005. – 407с.

14 Круглов В. В. Искусственные нейронные сети. Теория и практика / В.В. Круглов, В.В. Борисов – М.: Горячая линия - Телеком, 2001. – 382с.

15 Dostal P. Cluster analysis and neural network / P. Dostal, P.Pokorny [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dsp.vscht.cz/konference_matlab/MATLAB08/prispevky/025_dostal.pdf

16 Нейронная сеть Кохонена [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.machinelearning.ru/wiki/index.php?title=Нейронная_сеть_Кохонена – Назва з екрану.

17 Дмитрієва Т.В. Самоорганізуючі карти Кохонена / Т.В. Дмитрієва [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://storage.library.opu.ua/online/conference/tez_45/1-8.pdf

18 Нейронные сети на С#. Сеть Кохонена [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pvsm.ru/net/7339> - Назва з екрану.

19 Нейронные сети на С#. Сеть Кохонена [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://habrahabr.ru/post/143668/> – Назва з екрану.

20 Албахари Д. С# 5.0. Справочник. Полное описание языка / Джозеф Алхабари, Бен Алхабари — М.: «Вильямс», 2013. — 1008 с.

21 Скільки в Україні медиків, лікарень та ФАПів URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/05/25/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayini-medykiv-likaren-ta-fapiv>

ДОДАТОК А

Міністерство освіти та науки України
Вінницький національний технічний університет
Факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії
Кафедра обчислювальної техніки

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ОТ

_____ проф., д.т.н. О. Д. Азаров

« ____ » _____ 2022 р.

ТЕХНІЧНЕ ЗАВДАННЯ

на виконання магістерської кваліфікаційної роботи
«Удосконалений програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів
на основі нейронної мережі Кохонена»
08-23.МКР.022.00.000 ТЗ

Науковий керівник: к. т. н., доц. каф ОТ

_____ Савицька Л. А.

Магістрант групи 2КІ-21м

_____ Кондратюк В. О.

Опонент: д.т.н., проф. каф ПЗ

_____ Романчук О. Н.

Вінниця 2022

1 Підстава для виконання магістерської кваліфікаційної роботи (МКР)

1.1 Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю підвищення достовірності попереднього діагностування пацієнтів за загальним показником тиску та економії часу пацієнтів та лікарів.

1.2 Наказ про затвердження теми магістерської кваліфікаційної роботи.

2 Мета і призначення МКР

2.1 Мета магістерської роботи полягає у підвищенні достовірності попереднього медичного діагностування пацієнтів шляхом створення програмного модуля кластеризації пацієнтів за аналізом крові та показником артеріального тиску на основі нейронної мережі Кохонена.

2.2 Призначення розробки — виконання магістерської кваліфікаційної роботи.

3 Вихідні дані для виконання МКР

Виконати розробку програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена. Схему нейронної мережі, діаграму класів та лістинги програми представити в додатках до роботи.

4 Вимоги до виконання МКР

МКР повинна задовольняти такі вимоги:

- запропонувати програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів;
- розробити алгоритм та структуру для програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів;
- розробити структуру програмного модуля;
- забезпечення зручного та легкого для користувача графічного інтерфейсу;

— результат роботи, а саме програмний модуль попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена.

5 Етапи МКР та очікувані результати в таблиці А.1

Таблиця А.1 — Етапи виконання роботи

№	Назва етапу	Термін виконання		Очікувані результати
		початок	кінець	
1	Аналіз завдання. Вступ	01.09.21	02.09.21	Вступ
2	Аналіз літературних джерел	03.09.21	09.09.21	Розділ 1
3	Розробка технічного завдання	10.09.2021	24.09.21	Технічне завдання
3	Розробка структури програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів	25.09.21	08.10.21	Розділ 2, розробка структури
4	Розробка програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів	11.10.21	29.10.21	Розділ 3, розробка програми
5	Практична реалізація, результати.	01.11.21	14.11.21	Розділ 3
6	Розробка економічної частини	15.11.21	30.11.21	Розділ 4
7	Оформлення пояснювальної записки	02.12.21	15.12.21	ПЗ, презентація

6 Матеріали, що подаються до захисту МКР

До захисту МКР подаються: пояснювальна записка МКР, ілюстративні та графічні матеріали, протокол попереднього захисту МКР на кафедрі, відгук наукового керівника, відгук рецензента, протоколи складання державних екзаменів, анотації до МКР українською та іноземною мовами, довідка про відповідність оформлення МКР діючим вимогам.

7 Порядок контролю виконання та захисту МКР

Виконання етапів розрахункової та графічної документації МКР контролюється науковим керівником згідно зі встановленими термінами. Захист МКР відбувається на засіданні Державної екзаменаційної комісії, затвердженою наказом ректора.

8 Вимоги до оформлювання та порядок виконання МКР

8.1 При оформлювання МКР використовуються:

— ДСТУ 3008: 2015 «Звіти в сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання»;

— ДСТУ 8302: 2015 «Бібліографічні посилання. Загальні положення та правила складання»;

— міждержавний ГОСТ 2.104-2006 «Єдина система конструкторської документації. Основні написи»;

— Методичні вказівки до виконання магістерських кваліфікаційних робіт зі спеціальності 123 — «Комп'ютерна інженерія». Кафедра обчислювальної техніки ВНТУ 2022;

— документами на які посилаються у вище вказаних.

8.2 Порядок виконання МКР викладено в «Положення про кваліфікаційні роботи на другому (магістерському) рівні вищої освіти СУЯ ВНТУ-03.02.02-П.001.01:21».

Технічне завдання до виконання отримав _____ Кондратюк В.О.

ДОДАТОК Б

Загальний алгоритм роботи програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена

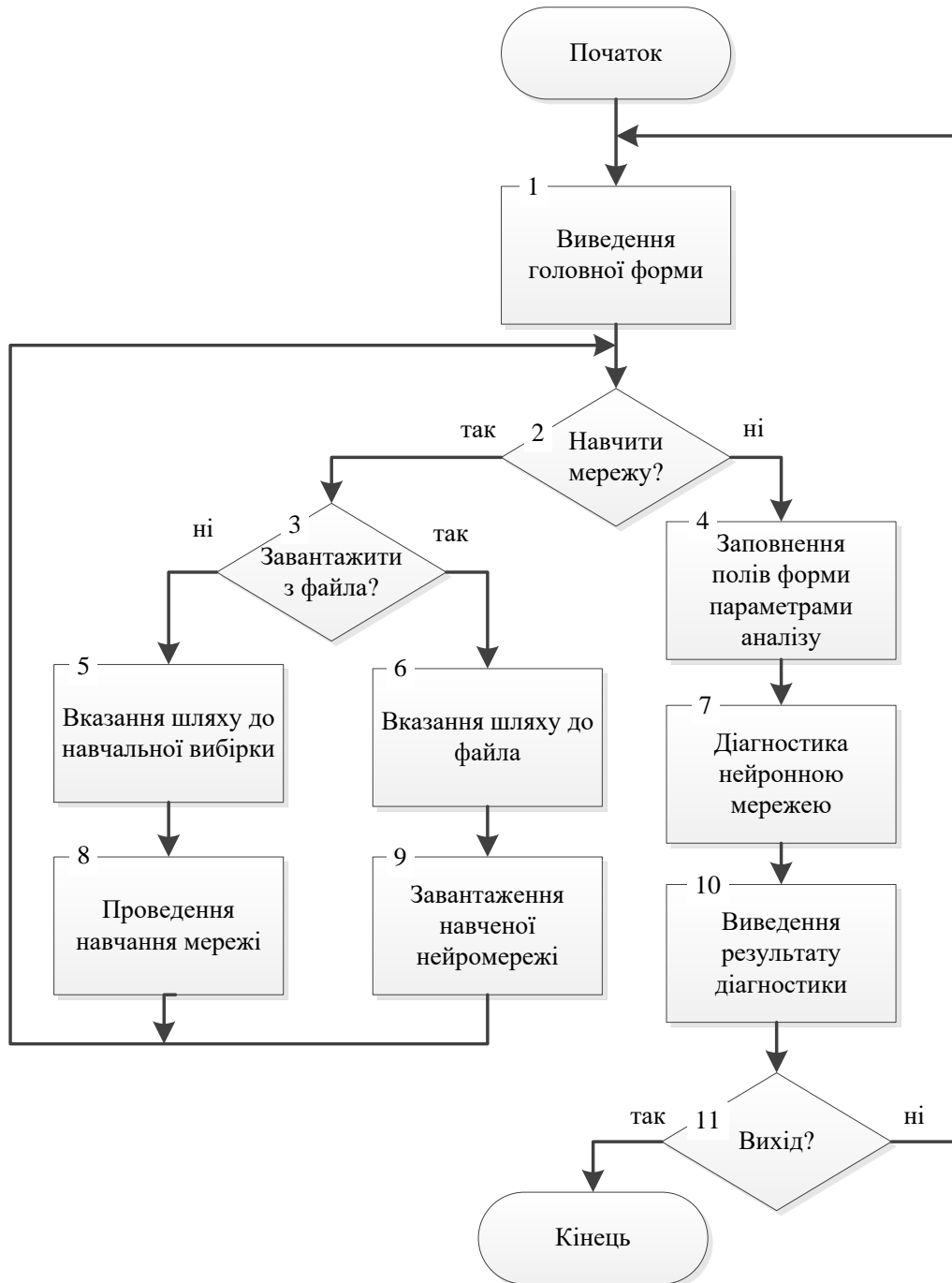

Рисунок Б.1 — Загальний алгоритм роботи програмного модуля попереднього діагностування пацієнтів на основі нейронної мережі Кохонена

ДОДАТОК В

Структура нейронної мережі Кохонена

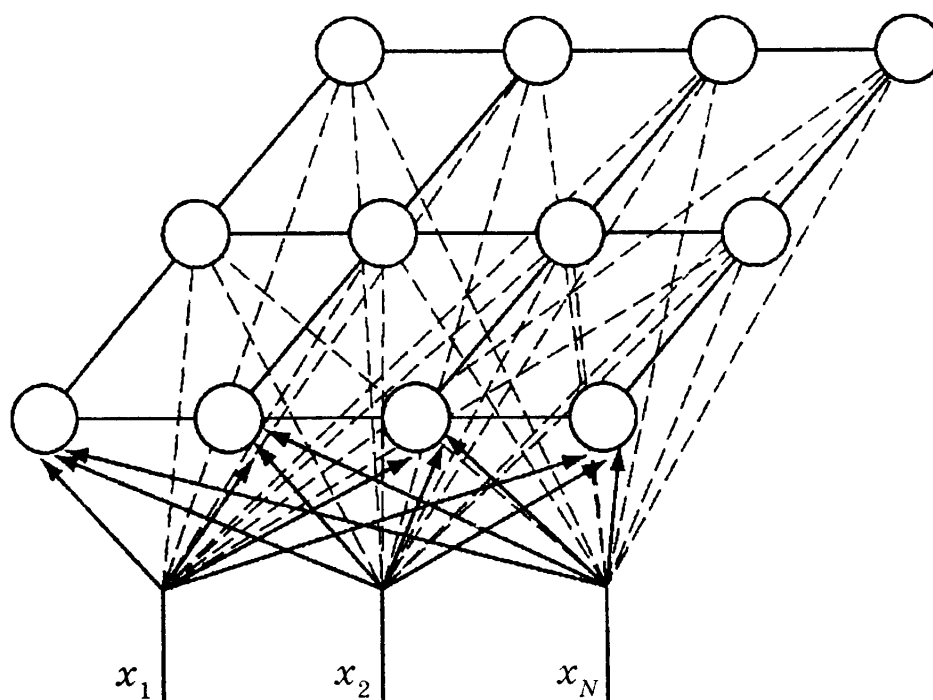

Рисунок В.1 — Структура нейронної мережі Кохонена

ДОДАТОК Г

Діаграма класів програмного модуля

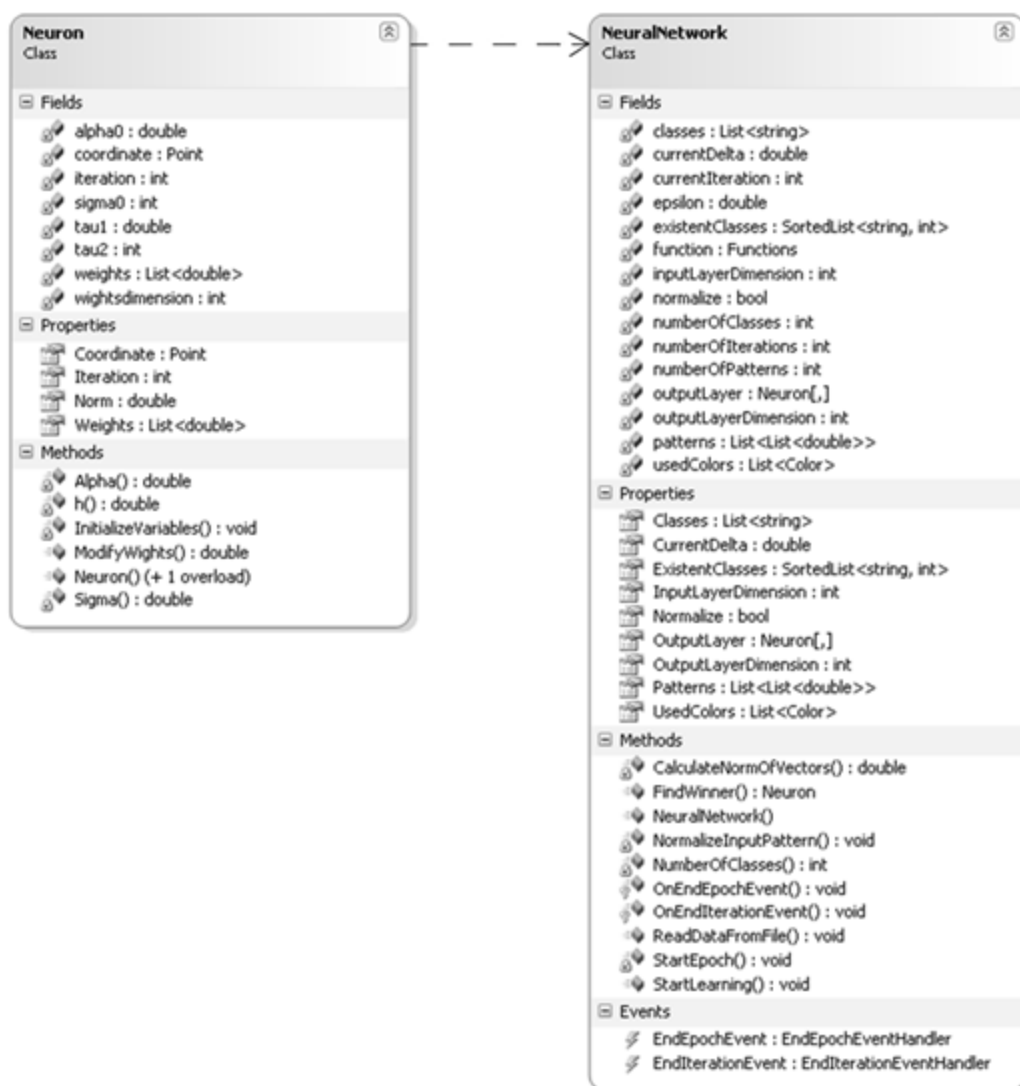

Рисунок Г.1 — Діаграма класів програмного модуля

ДОДАТОК Д

Початкове вікно програмного модуля

Попереднє діагностування захворювань за аналізом крові

Діагностування Навчання

Стать: Ч Ж Тиск: / Вік: До 15 15-20 50+

Введіть результати загального аналізу крові:

Лейкоцити WBC	<input type="text"/>	Тромбоцити PLT	<input type="text"/>
Еритроцити RBC	<input type="text"/>	Швидкість осідання еритроцитів - ШОЕ (ESR), Формула крові	<input type="text"/>
Гемоглобін HGB	<input type="text"/>	Нейтрофіли NEU	<input type="text"/>
Гематокрит HCT	<input type="text"/>	Лімфоцити LYMPH	<input type="text"/>
Середній об'єм еритроцитів MCV	<input type="text"/>	Моноцити MONO	<input type="text"/>
Середній вміст гемоглобіну в еритроциті MCH	<input type="text"/>	Еозінофіли EO	<input type="text"/>
Середня концентрація гемоглобіну в еритроциті MCHC	<input type="text"/>	Базофіли BASO	<input type="text"/>
Індекс розподілу еритроцитів RDW-CV	<input type="text"/>	<input type="button" value="Продіагностувати"/>	

Рисунок Д.1 — Початкове вікно програмного модуля

ДОДАТОК Е

Результати роботи програми

Попереднє діагностування захворювань за аналізом крові

Діагностування Навчання

Стать: Ч Ж Тиск: / Вік: До 15 15-20 50+

Введіть результати загального аналізу крові:

Лейкоцити WBC	<input type="text" value="5"/>	Тромбоцити PLT	<input type="text" value="210"/>
Еритроцити RBC	<input type="text" value="4.2"/>	Швидкість осідання еритроцитів - ШОЕ (ESR),	<input type="text" value="9"/>
Гемоглобін HGB	<input type="text" value="132"/>	Формула крові	
Гематокрит HCT	<input type="text" value="0.44"/>	Нейтрофіли NEU	<input type="text" value="4"/>
Середній об'єм еритроцитів MCV	<input type="text" value="87"/>	Лімфоцити LYMPH	<input type="text" value="2"/>
Середній вміст гемоглобіну в еритроциті MCH	<input type="text" value="29"/>	Моноцити MONO	<input type="text" value="0.3"/>
Середня концентрація гемоглобіну в еритроциті MCHC	<input type="text" value="36"/>	Еозінофіли EO	<input type="text" value="0.4"/>
Індекс розподілу еритроцитів RDW-CV	<input type="text" value="7.2"/>	Базофіли BASO	<input type="text" value="0.06"/>

Рисунок Е.1 — Заповнення на вкладці «Діагностування» всіх полів параметрів пацієнта (стать, вік), його аналізу крові та параметрів тиску.

Попереднє діагностування захворювань за аналізом крові

Результати попереднього діагностування

Захворювання легенів

Серцево-судинні захворювання

Захворювання ЦНС

Бактеріальна інфекція

Вірусна інфекція

Захворювання нирок

Аутоімунні захворювання

Ендокринологічні захворювання

Злоякісні пухлини

Анемія

Діабет

Захворювань не виявлено

Covid-19

Рисунок Е.2 — Вікно модуля з результатом попереднього діагностування пацієнта

ДОДАТОК Ж

Лістиніг програми

Фрагмент лістингу

```

using System;
using System.Collections.Generic;
using System.Windows.Forms;

namespace SOFMTTest
{
    static class Program
    {
        /// <summary>
        /// The main entry point for the application.
        /// </summary>
        [STAThread]
        static void Main()
        {
            Application.EnableVisualStyles();
            Application.SetCompatibleTextRenderingDefault(false);
            Application.Run(new frmMain());
        }
    }
}
<?xml version="1.0" encoding="utf-8" ?>
<configuration>
    <configSections>
        <sectionGroup name="applicationSettings"
type="System.Configuration.ApplicationSettingsGroup, System, Version=2.0.0.0,
Culture=neutral, PublicKeyToken=b77a5c561934e089" >
            <section name="SOFMTTest.Properties.Settings"
type="System.Configuration.ClientSettingsSection, System, Version=2.0.0.0,
Culture=neutral, PublicKeyToken=b77a5c561934e089" requirePermission="false"
/>
        </sectionGroup>
        <sectionGroup name="userSettings"
type="System.Configuration.UserSettingsGroup, System, Version=2.0.0.0,
Culture=neutral, PublicKeyToken=b77a5c561934e089" >
            <section name="SOFMTTest.Properties.Settings"
type="System.Configuration.ClientSettingsSection, System, Version=2.0.0.0,
Culture=neutral, PublicKeyToken=b77a5c561934e089"
allowExeDefinition="MachineToLocalUser" requirePermission="false" />

```

```

    </sectionGroup>
</configSections>
<applicationSettings>
  <SOFMTest.Properties.Settings>
    <setting name="MaximalNumberOfNeurons" serializeAs="String">
      <value>1000</value>
    </setting>
    <setting name="MaximalNumberOfIterations" serializeAs="String">
      <value>10000</value>
    </setting>
  </SOFMTest.Properties.Settings>
</applicationSettings>
<userSettings>
  <SOFMTest.Properties.Settings>
    <setting name="MinimalEpsilon" serializeAs="String">
      <value>1E-09</value>
    </setting>
    <setting name="MaximalEpsilon" serializeAs="String">
      <value>0.1</value>
    </setting>
  </SOFMTest.Properties.Settings>
</userSettings>
</configuration>
using System;
using System.Collections.Generic;
using System.ComponentModel;
using System.Data;
using System.Drawing;
using System.Text;
using System.Windows.Forms;
using SOFM;

    Application.DoEvents();
  }
  private void nn_EndIterationEvent(object sender, EventArgs e)
  {
    if (pbStatus.Value < pbStatus.Maximum) pbStatus.Value++;
  }

  private void lbPatterns_SelectedIndexChanged(object sender, EventArgs e)
  {
    inputDataChart.Series[1].Clear();
    outputDataChart.Series[1].Clear();
  }
}

```

```

        inputDataChart.Series[1].Add(nn.Patterns[lbPatterns.SelectedIndex][0],
nn.Patterns[lbPatterns.SelectedIndex][1]);
        Neuron Winner = nn.FindWinner(nn.Patterns[lbPatterns.SelectedIndex]);
        outputDataChart.Series[1].Add(Winner.Weights[0], Winner.Weights[1]);
        sofmVisualizer.LightUpThePixel(Winner.Coordinate.X,
Winner.Coordinate.Y);
    }

private void lbIONTLink_Click(object sender, EventArgs e)
{
    System.Diagnostics.Process.Start("http://www.iont.ru");
}

private void chbVisualization_CheckedChanged(object sender, EventArgs e)
{
    this.nn_EndEpochEvent(this, new EndEpochEventArgs());
}

private void AddPatternsToListBox()
{
    lbPatterns.Items.Clear();
    string patternString;
    for (int i = 0; i < nn.Patterns.Count; i++)
    {
        patternString = "";
        patternString += nn.Classes[i]+" ";
        for (int j = 0; j < nn.InputLayerDimension; j++)
            patternString += nn.Patterns[i][j].ToString("g2") + " ";
        lbPatterns.Items.Add(patternString);
    }
}

private void SetError(TextBox tb, string s)
{
    errorProvider.SetError(tb, s);

    bool errorOnOtherTextBoxControl = false;
    foreach (Control c in this.gbInputParams.Controls)
    {
        if (c is TextBox)
        {
            if (errorProvider.GetError(c).Length!=0)
                errorOnOtherTextBoxControl = true;
        }
    }
}

```

```

    }
    if (!errorOnOtherTextBoxControl)
        btnLoadDataAndCreateNetwork.Enabled = true;
    else
        btnLoadDataAndCreateNetwork.Enabled = false;
}

private void tb_Validating(object sender, CancelEventArgs e)
{
    TextBox tb = (TextBox)sender;
    if (tb.Text.Length != 0)
    {
        bool notValidSymbol = false;
        char[] cArray = tb.Text.ToCharArray();
        foreach (char c in cArray)
        {
            if (tb.Name == "tbEpsilon")
            {
                if (!Char.IsDigit(c) && c != '.') notValidSymbol = true;
            }
            else
            {
                if (!Char.IsDigit(c)) notValidSymbol = true;
            }
        }
        if (!notValidSymbol)
        {
            switch (tb.Name)
            {
                case "tbNumberOfCards":
                {
                    if (Convert.ToInt32(tb.Text) <=
Properties.Settings.Default.MaximalNumberOfNeurons) SetError(tb, "");
                    else SetError(tb, "Maximal number of neurons is - " +
Properties.Settings.Default.MaximalNumberOfNeurons.ToString());
                    break;
                }
                case "tbIterationsNumber":
                {
                    if (Convert.ToInt32(tb.Text) <=
Properties.Settings.Default.MaximalNumberOfIterations) SetError(tb, "");
                    else SetError(tb, "Maximal number of iterations - " +
Properties.Settings.Default.MaximalNumberOfIterations.ToString());
                    break;
                }
            }
        }
    }
}

```

```

        }
        case "tbEpsilon":
        {
            double epsilon = Convert.ToDouble(tb.Text);
            if (epsilon <= Properties.Settings.Default.MaximalEpsilon &&
                epsilon >= Properties.Settings.Default.MinimalEpsilon) SetError(tb, "");
            else SetError(tb, "Epsilon must lie between " +
                Properties.Settings.Default.MinimalEpsilon.ToString() + "and " +
                Properties.Settings.Default.MaximalEpsilon.ToString());
            break;
        }
    }
}
else
{
    SetError(tb, "Incorrect input. Please try again.");
}
}
}
}

```

```
namespace SOFM
```

```

{
    public enum Functions
    {
        Discrete,
        Gaus,
        MexicanHat,
        FrenchHat
    }
}
using System;
using System.Collections.Generic;
using System.Text;
using System.IO;

```

```
namespace SOFM
```

```

{
    public delegate void EndEpochEventHandler(object sender,
        EndEpochEventArgs e);
    public delegate void EndIterationEventHandler(object sender, EventArgs e);

    public class NeuralNetwork

```

```

{
    private Neuron[,] outputLayer;

    public Neuron[,] OutputLayer
    {
        get { return outputLayer; }
        set { outputLayer = value; }
    }
    private int inputLayerDimension;
    private int outputLayerDimension;
    private int numberOfPatterns;
    private List<List<double>> patterns;
    private List<string> classes;
    private SortedList<string, int> existentClasses;
    private List<System.Drawing.Color> usedColors;
    private bool normalize;
    private int numberOfIterations;
    private int currentIteration;

    private Functions function;
    private double epsilon;
    private double currentEpsilon;

    private double CalculateNormOfVectors(List<double> vector1, List<double>
vector2)
    {
        double value = 0;
        for(int i=0; i<vector1.Count; i++)
            value += Math.Pow((vector1[i] - vector2[i]), 2);
        value = Math.Sqrt(value);
        return value;
    }

    private void NormalizeInputPattern(List<double> pattern)
    {
        double nn = 0;
        for (int i = 0; i < inputLayerDimension; i++)
        {
            nn += (pattern[i] * pattern[i]);
        }
        nn = Math.Sqrt(nn);
        for (int i = 0; i < inputLayerDimension; i++)
        {
            pattern[i] /= nn;
        }
    }
}

```



```

    }
}

private void StartEpoch(List<double> pattern)
{
    Neuron Winner = this.FindWinner(pattern);
    currentEpsilon = 0;
    for (int i = 0; i < outputLayerDimension; i++)
        for (int j = 0; j < outputLayerDimension; j++)
            {
                currentEpsilon += outputLayer[i, j].ModifyWights(pattern,
Winner.Coordinate, currentIteration, function);
            }
    currentIteration++;
    currentEpsilon = Math.Abs(currentEpsilon / (outputLayerDimension *
outputLayerDimension));
    EndEpochEventArgs e = new EndEpochEventArgs();
    OnEndEpochEvent(e);
}

public bool Normalize
{
    get { return normalize; }
    set { normalize = value; }
}

public List<List<double>> Patterns
{
    get { return patterns; }
}

public List<string> Classes
{
    get { return classes; }
}

public int InputLayerDimension
{
    get { return inputLayerDimension; }
}

public int OutputLayerDimension
{
    get { return outputLayerDimension; }
}

```

```

}

public double CurrentDelta
{
    get { return currentEpsilon; }
}

public SortedList<string, int> ExistentClasses
{
    get { return existentClasses; }
}

public List<System.Drawing.Color> UsedColors
{
    get { return usedColors; }
}

private int NumberOfClasses()
{
    existentClasses = new SortedList<string, int>();
    existentClasses.Add(classes[0], 1);
    int k = 0;
    int d = 2;
    for (int i = 1; i < classes.Count; i++)
    {
        k=0;
        for (int j = 0; j < existentClasses.Count; j++)
            if (existentClasses.IndexOfKey(classes[i])!=-1) k++;
        if (k == 0)
        {
            existentClasses.Add(classes[i],d);
            d++;
        }
    }
    return existentClasses.Count;
}

public System.Drawing.Color[,] ColorSOFM()
{
    System.Drawing.Color[,] colorMatrix = new
System.Drawing.Color[outputLayerDimension, outputLayerDimension];
    int numOfClasses = NumberOfClasses();
    List<System.Drawing.Color> goodColors = new
List<System.Drawing.Color>();

```

```

goodColors.Add(System.Drawing.Color.Black);
goodColors.Add(System.Drawing.Color.Red);
goodColors.Add(System.Drawing.Color.Navy);
goodColors.Add(System.Drawing.Color.Green);
goodColors.Add(System.Drawing.Color.Yellow);
usedColors = new List<System.Drawing.Color>(numOfClasses);
usedColors.Add(goodColors[0]);
int k = 0;
int randomColor = 0;
Random r = new Random();
while (usedColors.Count != numOfClasses)
{
    k = 0;
    randomColor = r.Next(goodColors.Count);
    foreach (System.Drawing.Color cl in usedColors)
        if (cl == goodColors[randomColor]) k++;
    if (k == 0) usedColors.Add(goodColors[randomColor]);
}
for (int i = 0; i < outputLayerDimension; i++)
    for (int j = 0; j < outputLayerDimension; j++)
        colorMatrix[i, j] =
System.Drawing.Color.FromKnownColor(System.Drawing.KnownColor.ButtonFace);

    for (int i = 0; i < patterns.Count; i++)
    {
        Neuron n = FindWinner(patterns[i]);
        colorMatrix[n.Coordinate.X,n.Coordinate.Y] =
usedColors[existentClasses[classes[i]]-1];
    }
    return colorMatrix;
}

public NeuralNetwork(int m, int numberOfIterations, double epsilon,
Functions f)
{
    outputLayerDimension = m;
    currentIteration = 1;
    this.numberOfIterations = numberOfIterations;
    function = f;
    this.epsilon = epsilon;
    currentEpsilon = 100;
}

```

```

public Neuron FindWinner(List<double> pattern)
{
    List<double> norms = new List<double>(outputLayerDimension *
outputLayerDimension);
    double D = 0;
    Neuron Winner = outputLayer[0, 0];
    double min = CalculateNormOfVectors(pattern, outputLayer[0,
0].Weights);
    for (int i = 0; i < outputLayerDimension; i++)
        for (int j = 0; j < outputLayerDimension; j++)
            {
                D = CalculateNormOfVectors(pattern, outputLayer[i, j].Weights);
                if (D < min)
                    {
                        min = D;
                        Winner = outputLayer[i, j];
                    }
            }
    return Winner;
}

public void StartLearning()
{
    int iterations = 0;
    while (iterations<=numberOfIterations && currentEpsilon > epsilon)
        {
            List<List<double>> patternsToLearn = new
List<List<double>>(numberOfPatterns);
            foreach (List<double> pArray in patterns)
                patternsToLearn.Add(pArray);
            Random randomPattern = new Random();
            List<double> pattern = new List<double>(inputLayerDimension);
            for (int i = 0; i < numberOfPatterns; i++)
                {
                    pattern = patternsToLearn[randomPattern.Next(numberOfPatterns -
i)];

                    StartEpoch(pattern);

                    patternsToLearn.Remove(pattern);
                }
            iterations++;
            OnEndIterationEvent(new EventArgs());
        }
}

```

```

}

public void ReadDataFromFile(string inputDataFileName)
{
    StreamReader sr = new StreamReader(inputDataFileName);
    string line = sr.ReadLine();
    int k = 0;
    for (int i = 0; i < line.Length; i++)
    {
        if (line[i] == ' ') k++;
    }

    inputLayerDimension = k;
    int sigma0 = outputLayerDimension;

    outputLayer = new Neuron[outputLayerDimension,
outputLayerDimension];
    Random r = new Random();
    for (int i = 0; i < outputLayerDimension; i++)
        for (int j = 0; j < outputLayerDimension; j++)
            {
                outputLayer[i, j] = new Neuron(i, j, sigma0);
                outputLayer[i, j].Weights = new List<double>(inputLayerDimension);
                for (k = 0; k < inputLayerDimension; k++)
                    {
                        outputLayer[i, j].Weights.Add(r.NextDouble());
                    }
            }

    k = 0;
    while (line != null)
    {
        line = sr.ReadLine();
        k++;
    }
    patterns = new List<List<double>>(k);
    classes = new List<string>(k);
    numberOfPatterns = k;

    List<double> pattern;

    sr = new StreamReader(inputDataFileName);
    line = sr.ReadLine();

```

```

while (line != null)
{
    int startPos = 0;
    int endPos = 0;
    int j = 0;
    pattern = new List<double>(inputLayerDimension);
    for (int ind = 0; ind < line.Length; ind++)
    {
        if (line[ind] == ' ' && j != inputLayerDimension)
        {
            endPos = ind;
            pattern.Add(Convert.ToDouble(line.Substring(startPos, endPos -
startPos)));
            startPos = ind + 1;
            j++;
        }
        if (j > inputLayerDimension) throw new
InvalidDataException("Wrong file format. Check input data file, and try again");
    }
    if (normalize) this.NormalizeInputPattern(pattern);
    patterns.Add(pattern);
    startPos = line.LastIndexOf(' ');
    classes.Add(line.Substring(startPos));
    line = sr.ReadLine();
}
}

public event EndEpochEventHandler EndEpochEvent;
public event EndIterationEventHandler EndIterationEvent;

protected virtual void OnEndEpochEvent(EndEpochEventArgs e)
{
    if (EndEpochEvent != null)
        EndEpochEvent(this, e);
}

protected virtual void OnEndIterationEvent(EventArgs e)
{
    if (EndIterationEvent != null)
        EndIterationEvent(this, e);
}
}
} using System;
using System.Collections.Generic;

```

```

using System.Text;
using System.Drawing;

namespace SOFM
{
    public class Neuron
    {
        private List<double> weights;
        private Point coordinate;
        private int iteration;
        private int wightsdimension;
        private int sigma0;
        private double alpha0 = 0.1;
        private double tau1;
        private int tau2 = 1000;

        private double h(Point winnerCoordinate, Functions f)
        {
            double result = 0;
            double distance = 0;
            switch (f)
            {
                case Functions.Discrete:
                    {
                        distance = Math.Abs(this.Coordinate.X - winnerCoordinate.X) +
Math.Abs(this.Coordinate.Y - winnerCoordinate.Y);
                        switch ((int)distance)
                        {
                            case 0:
                                result = 1;
                                break;
                            case 1:
                                result = 0.5f;
                                break;
                            case 2:
                                result = 0.25f;
                                break;
                            case 3:
                                result = 0.125f;
                                break;
                        }
                        break;
                    }
                case Functions.Gaus:

```

```

        {
            distance = Math.Sqrt(Math.Pow((winnerCoordinate.X -
coordinate.X), 2) + Math.Pow((winnerCoordinate.Y - coordinate.Y), 2));
            result = Math.Exp(-(distance * distance) /
(Math.Pow(Sigma(iteration), 2)));
            break;
        }
        case Functions.MexicanHat:
        {
            distance = Math.Sqrt(Math.Pow((winnerCoordinate.X -
coordinate.X), 2) + Math.Pow((winnerCoordinate.Y - coordinate.Y), 2));
            result = Math.Exp(-(distance * distance) /
Math.Pow(Sigma(iteration), 2)) * (1 - (2 / Math.Pow(Sigma(iteration), 2)) *
(distance * distance));
            break;
        }
        case Functions.FrenchHat:
        {
            int a = 2;
            distance = Math.Abs(this.Coordinate.X - winnerCoordinate.X) +
Math.Abs(this.Coordinate.Y - winnerCoordinate.Y);
            if (distance <= a) result = 1;
            else
                if (distance < a && distance <= 3 * a) result = -1 / 3;
                else
                    if (distance > 3 * a) result = 0;
            break;
        }
    }
    return result;
}

private void InitializeVariables(int sigma0)
{
    iteration = 1;
    this.sigma0 = sigma0;
    tau1 = 1000 / Math.Log(sigma0);
}

private double Alpha(int t)
{
    double value = alpha0 * Math.Exp(-t/tau2);
    return value;
}

```



```
private double Sigma(int t)
{
    double value = sigma0 * Math.Exp(-t/tau1);
    return value;
}

public List<double> Weights
{
    get { return weights; }
    set
    {
        weights = value;
        wightsdimension = weights.Capacity;
    }
}
```

```

public Point Coordinate
{
    get { return coordinate; }
    set { coordinate = value; }
}

public int Iteration
{
    get { return iteration; }
}

public Neuron(int x, int y, int sigma0)
{
    coordinate.X = x;
    coordinate.Y = y;
    InitializeVariables(sigma0);
}

public Neuron(Point coordinate, int sigma0)
{
    this.coordinate = coordinate;
    InitializeVariables(sigma0);
}

public double ModifyWights(List<double> pattern, Point winnerCoordinate,
int iteration, Functions f)
{
    double avgDelta = 0;
    double modificationValue =0;
    for (int i = 0; i < wightsdimension; i++)
    {
        modificationValue = Alpha(iteration) * h(winnerCoordinate, f) *
(pattern[i] - weights[i]);
        weights[i] += modificationValue;
        avgDelta += modificationValue;
    }
    avgDelta = avgDelta / wightsdimension;
    return avgDelta;
}

public double Norm
{
    get

```

```
{  
  double norm = 0;  
  foreach (double d in weights)  
  {  
    norm += d;  
  }  
  norm = norm / this.wightsdimension;  
  return norm}}}}
```

ДОДАТОК И

Протокол перевірки кваліфікаційної роботи